

Fotograaf Aad Hoogendoorn

Foto FASadE

Fotograaf Joris Buijs

Fotograaf Maarten Nauw

Projectverantwoording MooiNL x CoLA

In 2024 heeft Stichting Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) in opdracht van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en in samenwerking met het team van MooiNL en dertien architectuurcentra in heel Nederland het project MooiNL x CoLA uitgevoerd. Het project MooiNL x CoLA richtte zich op het versterken van de maatschappelijke dialoog over de ruimtelijke kwaliteit van Nederland, zowel op lokaal als regionaal niveau. Door de kennis en ervaringen van bewoners te verbinden met de expertise van beleidsmakers en ontwerpers, wilden we voortbouwen op de inzichten uit MooiNL en deze verder verdiepen en versterken.

De handreikingen van MooiNL vormden de rode draad in de diverse bijeenkomsten, waaronder activiteiten als dialogen, wandelingen, lezingen en werkbijeenkomsten. Per bijeenkomst werden lokale maatschappelijke organisaties betrokken, zoals winkeliersverenigingen, cliëntenbelangenorganisaties of bewonersgroepen. Zo ontstonden levendige gesprekken waarin praktijkervaring en beleid elkaar ontmoetten. Zo fungeerden de architectuurcentra als schakel tussen beleidsmakers, ontwerpers en bewoners, met als doel om de kennis uit MooiNL te verrijken met wat er écht speelt in de wijken en steden.

Fotograaf Marieke Kijk in de Vegte

Doelstellingen

Het project MooiNL x CoLA had als doel de lokale dialoog over ruimtelijke kwaliteit te versterken. Hierbij werd een breed scala aan belanghebbenden betrokken, waaronder bewoners, bestuurders, ontwerpers, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Door deze verschillende perspectieven samen te brengen, werd gestreefd naar een diepgaande en inclusieve discussie over de ruimtelijke uitdagingen in Nederland. Daarnaast richtte het project zich op het vertalen van de handreikingen van MooiNL naar concrete acties en bruikbare inzichten op lokaal niveau, waarmee de verbinding tussen beleid, ontwerp en de praktijk verder werd versterkt. Daarom hebben we de volgende doelstellingen geformuleerd.

- Het versterken van de lokale dialoog over ruimtelijke kwaliteit.
- Het betrekken van een breed scala aan belanghebbenden, waaronder bewoners, bestuurders, ontwerpers, ondernemers en maatschappelijke organisaties.
- Het voeren van de van de MooiNL-handreikingen naar concrete acties en inzichten op lokaal niveau.

Activiteiten

Binnen het project MooiNL x CoLA hebben dertien lokale activiteiten en twee landelijke bijeenkomsten plaatsgevonden.

De dertien deelnemende lokale architectuurcentra organiseerden van juni tot en met november van 2024 onderstaande activiteiten, wandelingen, bijeenkomsten en fietstochten. Hiervoor werkten de architectuurcentra samen met bewoners én professionals om lokale ruimtelijke uitdagingen te bespreken en onderzoeken. Onderwerpen varieerden van de transformatie van naoorlogse wijken en herontwikkeling tot groen, klimaatadaptatie en waterbeheer.

Naast de lokale activiteiten organiseerde Stichting Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) in het kader van MooiNL x CoLA en samenwerking met partners twee landelijke bijeenkomsten.

Op 13 juni, tijdens de Dag van de Architectuur, vond de kennisdag en officiële aftrap van MooiNL x CoLA plaats in het Nieuwe Instituut in Rotterdam. Deze dag stond in het teken van het project en de lokale dialoog over ruimtelijke kwaliteit, met als overkoepelend thema 'Ruimte Maken'.

Rijksbouwmeester Francesco Veenstra opende de bijeenkomst. Centraal stonden de eerste inzichten en de plannen van de deelnemende architectuurcentra, waarbij werd verkend hoe lokale kennis en ontwerp kunnen bijdragen aan de ruimtelijke opgaven van Nederland.

Op 28 november vond het Partnerevent van MooiNL en CoLA plaats, de afsluiting van MooiNL x CoLA in de Werkspoorkathedraal en -fabriek in Utrecht. Tijdens de plenaire opening werden de belangrijkste inzichten uit het project gepresenteerd. In de Werkplaats Atelier MooiNL x CoLA werd vervolgens dieper ingegaan op de resultaten, waarbij een grote "spiegelwand" werd gebruikt om de lessen uit MooiNL x CoLA en de MooiNL-handreikingen kritisch te reflecteren. Dit interactieve proces bracht waardevolle inzichten samen en bood inspiratie voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Daarnaast organiseerde CoLA het Lagerhuisdebat Energietransitie, waar de uitdagingen en kansen van de binnenstedelijke energietransitie centraal stonden.

Deelnemende centra MooiNL x CoLA

Deelname aan het project stond open voor alle in Stichting Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) samenwerkende architectuurcentra. Uiteindelijk hebben 13 architectuurcentra met eigen activiteiten deelgenomen.

ABC Architectuurcentrum Haarlem
ACN Nijmegen
AIR Rotterdam
Arcam Amsterdam
Architectuur Instituut Eindhoven
BLAST Breda in samenwerking met CAST Tilburg
Borneo Architectuurcentrum Amsterdam
CBK Zeeland
FASadE Amersfoort
Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol
Rondeel Deventer
Van Eesteren Museum
Zoetermeer Architectuurpunt

Verslagen

Hieronder volgen de verslagen van de activiteiten van MooiNL x CoLA. Te beginnen met het verslag van de Kennisdag en het verslag van de slotbijeenkomst.

De verslagen van de lokale activiteiten staan op chronologische volgorde.

Kennisdag MooiNL x CoLA

9 juni

Ruimte Maken

Kennisdag tijdens de Dag van de Architectuur 2024

<https://stichtingcola.nl/dvda/dag-van-de-architectuur-2024-ruimte-maken/>

Tekst: CoLA

Foto's: Aad Hoogendoorn

De kennisdag van MooiNL x CoLA is georganiseerd door het team van MooiNL x CoLA.

In samenwerking met Britt van Leeuwen, Tijn van de Wijdeven Nieuwe Instituut, Nicoline Kok, Elmer Pietersma College van Rijksadviseurs & Chris van Langen, MooiNL

Tijdens de Dag van de Architectuur op 13 juni 2024 lanceerden CoLA en MooiNL gezamenlijk het project MooiNL x CoLA. Het thema van de landelijke Dag van de Architectuur 2024 is 'Ruimte Maken'. In Nederland, waar vrijwel alles in de leefomgeving ontworpen en gemaakt is, worden de ruimtelijke grenzen steeds zichtbaarder door vraagstukken als klimaatverandering, energietransitie, de wooncrisis en mobiliteit. De centrale vraag: is er nog ruimte om alles wat we willen én moeten een plek te geven?

Ruimte Maken draait om keuzes en creativiteit. Het vraagt om integrale aanpakken en efficiënter gebruik van de beschikbare ruimte. Ontwerpers spelen hierin een cruciale rol door complexe opgaven inzichtelijk en voorstelbaar te maken.

Tegelijkertijd groeit het besef dat ruimte maken ook betekent ruimte laten: luisteren naar diverse stemmen, groen en natuur een volwaardige plek geven, en soms iets niet doen. Deze Dag van de Architectuur laat zien hoe architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur oplossingen bieden voor de grote uitdagingen van nu door op vernieuwende manieren Ruimte te Maken.

Journalistiek verslag

Tekst: Bono Siebelink

Op 13 juni vond de jaarlijkse kennisdag voor architectuurcentra plaats bij het Nieuwe Instituut in Rotterdam, georganiseerd door Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) en het College van Rijksadviseurs (CRa). Tijdens het middagprogramma gingen vertegenwoordigers van de centra het gesprek aan met verschillende stakeholders over hoe we lokale deskundigheid en ontwerpkracht beter inzetten bij grote ruimtelijke opgaven waar we als land voor staan. Met als conclusie: geef lokale architectuurcentra de (financiële) ruimte om de dialoog met bewoners en lokale stakeholders aan te gaan en benut deze kennis als voedingsbron voor het beleid.

Tevens opende Rijksbouwmeester Francesco Veenstra deze middag Dag van de Architectuur met als thema dit jaar: 'Ruimte Maken'. Dit thema roept op om na te denken over de maakbaarheid van de ruimte in ons land, hoe we met een integrale aanpak de ruimte beter benutten en hoe we leefbare en rechtvaardige plekken creëren door lokale ontwerpkracht te benutten.

Hoe vergroten we de impact van architectuurcentra?

De vertegenwoordigers van architectuurcentra in Nijmegen, Amersfoort en Haarlemmermeer trappen de bijeenkomst af met een kijkje in hun lokale projecten. Ieder project verwijst naar handreikingen van MooiNL, het programma van het Ministerie van BZK dat streeft naar het borgen van ruimtelijke kwaliteit in landschappen die als prettig beleefd worden, toekomstbestendig zijn en op slimme manier meerdere functies vervullen. De projecten nodigen deelnemers uit om mee te denken over diverse ruimtelijke transitie's.

Zo beschrijft Dave Willems van architectuurcentrum Nijmegen de expeditie op het stadseiland Nijmegen, waar deelnemers werden meegenomen naar het eiland in de Waal om te reflecteren op hun relatie tot het water, hoe we met het water omgaan en hoe we met het water kunnen wonen. In Amersfoort organiseerde FASadE Jane's Walks: wandelingen door verschillende buurten waarbij al struinend door de straten gesprekken worden gevoerd over de beleving van de openbare ruimte, in de voetstappen van activist Jane Jacobs. Volgens organisator Irene Edzes worden deelnemers uitgedaagd om uit hun bubbel te treden en door een andere lens naar de buurt te kijken. Projectleider Floor Nijdeken van Podium Architectuur Haarlemmermeer zette een onafhankelijk participatieproces in de wijk Overbos in Hoofddorp, om met bewoners een 'Groeiboek' te maken waarin lokale deskundigheid en ontwerp een door de buurt gedragen toekomstbeeld schetsen.

In een nagesprek over het belang van de lokale initiatieven met Wouter Veldhuis, Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving, en Micha de Haas, stadsbouwmeester Amersfoort, horen we hoe de architectuurcentra hun impact kunnen vergroten. De architectuurcentra zijn onafhankelijk, bereiken vanwege hun lokale netwerk makkelijker de unusual suspects en bieden een plek voor burgers en stakeholders om elkaar te ontmoeten. Zij zijn de planvorming voor en onderzoeken met hun programmering wat burgers belangrijk vinden in hun leefomgeving. De grootste uitdaging blijft echter de financiële zekerheid: Zeker de laatste tien jaar verkeerden de centra in financieel zwaar weer. Wouter Veldhuis roept op om de handen ineen te slaan met ontwikkelaars en woningcorporaties om continuïteit te garanderen. De centra stellen voor dat er een grotere investering voor architectuurcentra vanuit de overheid tot stand komt gezien de omvang van de transitie's waar we ons nu in begeven. Niemand zal ontkennen dat de lokale expertise van deze centra onmisbaar is, maar nu is het tijd hun continuïteit te waarborgen.

Ruimte maken

"Is de ruimte schaars of is het recht op de ruimte schaars?" Met deze vraag refereert Rijksbouwmeester Francesco Veenstra aan de complexe ruimtelijke puzzel die we in Nederland leggen, waarin vele belangen vertegenwoordigd worden. Tijdens zijn presentatie als opening van de Dag van de Architectuur stelt hij dat het recht op de ruimte in beweging is en dat het aan ontwerpers, beleidsmakers en ook de architectuurcentra is om te reflecteren op het recht op de ruimte voor een rechtvaardige samenleving. Daarbij is samenwerking noodzakelijk, vooral tussen het ruimtelijke en sociale domein. Het College van Rijksadviseurs probeert op verschillende manieren nieuwe samenwerkingen in het ruimtelijke domein kracht bij te zetten, bijvoorbeeld door het stadsbouwmeestersnetwerk uit te breiden die als onafhankelijk adviseur lokale stemmen opvangen. Ook reikt het CRa tweejaarlijks de Gouden Piramide uit, voor creatief en voorbeeldig opdrachtgeverschap. Om ruimte te maken, onderstreept Veenstra, zullen we het belang van vakmanschap en jonge ontwerpers moeten erkennen in de grote transitie's van morgen.

Van lokale deskundigheid naar ruimtelijk beleid

Er zijn nog stappen te zetten in het bouwen aan samenwerkingen tussen lokale gemeenschappen en de overheid. Het volgende panel met Esther Obradovic (Ministerie van OCW), Gido ten Dolle (Manager MooiNL, Ministerie van BZK), Marian Stuiver (Programmaleider Groene Steden, WUR), Barbara Luns (Directeur AIR Rotterdam) en Francesco Veenstra doet een poging om richting te geven.

Op beleidsniveau zet de nieuwe ARO (Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp) voor de periode 2025-2028 volgens Obradovic de lijn voort waarin regionale en lokale initiatieven worden ondersteund in hun ontwerppraktijken. Ten Dolle geeft aan dat het Rijk de afgelopen twee jaar veel tijd en geld geïnvesteerd heeft in het ontwerpen met provincies richting 2100. Ook bieden de handreikingen van MooiNL een structuur om op lokaal niveau grote transitie's aan te pakken. Toch erkent Ten Dolle dat ruimte maken met lokale gemeenschappen gedaan wordt: "MooiNL is een soort kookboek, maar lekker koken doe je lokaal met lokale geur en smaak."

Ook binnen de wetenschap die het pad naar groene, duurzame en gezonde steden onderzoekt, is lokale kennis onmisbaar. Stuiver wijst op onderzoeksvormen als citizen science en field labs waarbij de burger als expert wordt gezien. Zij ziet in haar onderzoek de energie van burgers die in hun leefomgeving heft in eigen handen, wat volgens haar beter benut kan worden. Dit brengt ons terug bij de architectuurcentra, die het lokale, regionale en landelijke verbinden. Luns spreekt over de rol van de centra in de bewustwording rondom 'architectuurcultuur'. Volgens haar kunnen we niet enkel met technische kennis en ontwerpkracht de grote transities aangaan, maar is een cultuurverandering noodzakelijk waarmee het maatschappelijk draagvlak voor deze transities wordt vergroot.

Uit het gesprek komt voort dat alle spelers in de transitieopgaven een juiste rol moeten krijgen. De overheid moet het vakmanschap beter in huis halen en manieren vinden om gehoor te geven aan lokale deskundigheid, zoals met MooiNL, ARO of de Nota Ruimte wordt geambieerd.

Architectuurcentra en onderzoeksinstellingen moeten elkaar vinden en versterken, en samen de impact van burgerinitiatief vergroten. Naast financiële ondersteuning verdienen deze initiatieven vooral zichtbaarheid en erkenning. Het is aan het beleid en het komende kabinet om deze energie in impact om te zetten.

Op naar nieuwe samenwerkingen!

Om de ruimtelijke discussie te faciliteren, organiseerden het Nieuwe Instituut samen met het CRa de tentoonstelling Nederland op de Tekentafel, waarin 100 jaar terug en vooruit wordt gekeken naar de Nederlandse ontwerptraditie en hoe er met grootschalige transitie wordt omgegaan. Aric Chen, algemeen en artistiek directeur van het Nieuwe Instituut, kijkt positief terug op de tentoonstelling en kondigt aan dat wegens succes er een permanente toekomstatelier wordt ingericht bij het Nieuwe Instituut waar het gesprek over ruimtelijk ontwerp gevoerd blijft worden.

Chen rondt de middag af door terug te kijken op de brief die CoLA stuurde aan het Ministerie van BZK om te investeren in het bestaande netwerk van lokale architectuurinitiatieven in plaats van in een centraal Nederlands architectuurcentrum. Om het bestaande netwerk kracht bij te zetten en de link te leggen tussen beleidsmakers en lokale initiatieven, lanceren het Nieuwe Instituut, CoLA, BNA, IABR, het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie, de Vereniging Deltametropool en Volume een gedeeld platform om nieuwe samenwerking te faciliteren: Architectuur Overal. Daarover meer op 29 juni tijdens de elfde editie van de Architectuur Biënnale Rotterdam!

Slotevent MooiNL x CoLA

28 november

Partnerevent MooiNL X CoLA

Nederland wederombouwen, met menselijke maat.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/nederland-wederombouwen-met-menselijke-maat/>

Tekst: CoLA

Foto's: Marieke Kijk in de Vegte

*Het slotevent van MooiNL x CoLA is georganiseerd door het team van MooiNL x CoLA. In samenwerking met Chris van Langen, Jasper Groos, Renson van Tilborg, Annemijn Oskam, Ferry Hogeboom vanuit **MooiNL**, Bernadette Janssen, Jorick Boddeke, Duco Kuijer, Nina Meijer **BVR***

Tijdens het partnerevent van MooiNL x CoLA werden de resultaten van MooiNL x CoLA gepresenteerd. Eerst tijdens de plenaire sessie en later verder uitgewerkt tijdens de Werkplaats Attellier.

Tijdens deze dag was ook de Vitruvius Lezing uitgesproken door Sanne van Manen, een werksessie voor de toekomstige handreikingen van MooiNL en een lagerhuisdebat over de binnenstedelijke energietransitie met Pallas Agterberg en Jasper Groos. De dag werd afgesloten door minister Mona Keijzer.

Journalistiek verslag: Wederombouwen, met menselijke maat

Tekst: Marieke Berkers

Op 28 november 2024 vond in de Utrechtse Werkspoorkathedraal & -fabriek het vierde partnerevent plaats van programma MooiNL. Dit keer in samenwerking met Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA), het netwerk van ruim 40 lokale en regionale architectuurinitiatieven en instellingen. Tevens hield architect Sanne van Manen de Vitruvius Lezing 2024 en deed VRO-minister Keijzer haar RO-visie uit de doeken. De rode draad die zich tijdens de rijke middag ontspon: hoe zorgen we voor plekken - leefgemeenschappen - waar mensen zich thuis voelen.

Deelnemers en genodigden staan op deze laatste donderdag van november te popelen om de handen uit de mouwen te steken. Moderator Indira van 't Klooster trapt af met een vraag aan de 200 deelnemers: "Hoe maken we de kennis die voorhanden is toepasbaar op zo'n wijze dat ruimtelijke kwaliteit wordt geborgd?" Eenzelfde kwaliteit die hier in het Werkspoorkwartier is gerealiseerd, en waar herbestemming, creatieve industrie, cultuur, horeca en erfgoed elkaar versterken tot een nieuwe Utrechtse hotspot.

Maatschappelijke dialoog

Naast Indira staat een nieuw gezicht op het podium; sinds oktober is Paola Huijding hoofd van de afdeling Ruimtelijke Kwaliteit (DG Ruimtelijke Ordening) en in die hoedanigheid ook verantwoordelijk voor programma MooiNL. Ze sluit aan op het moment dat de MooiNL-community zich al flink gevormd heeft. Er steken behoorlijk wat handen in de lucht wanneer Indira peilt welke mensen eerdere edities van het partnerevent hebben bezocht. Veel deelnemers participeerden in ontwerpallianties die met de methodiek ontwerpend onderzoek werkten aan de 8 MooiNL handreikingen op gebiedsniveau. Huijding: 'Nu is het zaak om de maatschappelijke dialoog verder te brengen: met elkaar, in heel Nederland, in gesprek gaan over de geboden kennis en uitvinden wat nodig is om deze toepasbaar te maken'.

MooiNL x CoLA

Die maatschappelijke dialoog kreeg het afgelopen jaar vorm in project MooiNL x CoLA. MooiNL vond in de Stichting Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) een logische partner om de dialoog op te starten. Het CoLA-netwerk bestaat namelijk uit meer dan 40 lokale en regionale architectuurcentra. Deze zijn lokaal geworteld en weten dus wie te betrekken om de benodigde lokale context boven tafel te krijgen die nodig is om de kennis uit de handreikingen te vertalen naar gebiedsniveau. Al wandelend, fietsend en luisterend ging in 14 gemeenten een stoet van lokale experts, bewoners en gebruikers stad en land in om de handreikingen lokaal te toetsen. Dan kom je er ook achter welke kennis mist, zo geeft Christiaan Weiler, programmacoördinator architectuur bij het CBK Zeeland aan. 'In de provincie Zeeland merkte burgerinitiatief 'Zeeland Bruist' dat de handreiking Groenblauwe dooradering: naar verweven landbouw en natuur niet toereikend was. Er mistte kennis over de dooraderingen van grote waterpartijen zoals de Zeeuwse Deltawateren. Juist open water is zo kenmerkend voor een provincie als Zeeland en zou hier daarom een belangrijke focus moeten hebben bij de borging van ruimtelijke kwaliteit.'

In Haarlem ging het ABC architectuurcentrum met de handreiking Transformatie naoorlogse steden onder de arm op pad in de naoorlogse wijk Schalkwijk. Mohamed El Mesbahe van de jongerenorganisatie Hattrick vertelt dat onderweg kennis werd uitgewisseld over hoe ouderen en hoe jongeren naar ruimtelijke kwaliteit in de wijk kijken. 'Als je van elkaar weet wat je waardeert of mist, kun je elkaar beter begrijpen en elkaar ook helpen bij het verbeteren van de wijk.'

Impact

CoLA-bestuursvoorzitter Barbara Luns benadrukt het belang van het organiseren van dit soort gesprekken. 'Hoe je lokale expertise benut is in ons land bij vraagstukken rondom ruimtelijke ordening niet vanzelfsprekend georganiseerd.'

Vreemd eigenlijk, want aanpak van transitieopgaven rondom thema's zoals wonen, energietransitie en klimaatverandering zullen onze leefomgeving flink doen veranderen. Dat zal iedereen in Nederland gaan merken. Dan is het logisch om bewoners in gesprekken over transitie te betrekken en met hen te bespreken hoe zij denken over ruimtelijke kwaliteit.

Chris van Langen, Coördinator Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp voor MooiNL, hoopt wel dat het niet alleen bij praten blijft. Van Langen: 'Ik hoop op continuïteit. Dat iemand de conclusie uit deze maatschappelijke dialoog ook weer terugbrengt bij de beleidsmakers of ontwerpers, zodat ze daar ook impact hebben.'

Kennis behapbaar maken

Aan het delen van conclusies werd in de deelsessie Werkplaats MooiNL x CoLA al gewerkt. In deze sessie reflecteerden deelnemers van MooiNL x CoLA onder leiding van ateliermeester Bernadette Jansen Van BVR over de waarde van de handreikingen en deden ze aanbevelingen voor next steps. Daarbij was het gezelschap opvallend eensgezind in de feedback de opgedane kennis beter behapbaar te maken. Bijvoorbeeld door kennis te comprimeren en te bundelen in een fysiek handboek of met het aanbieden van lesmodules.

Chris van Langen speelde de bal vakkundig terug naar de deelnemers. 'Wat ga jijdoen om de opgedane kennis verder te brengen?' vroeg hij verschillende deelnemers. Hij wil er maar mee zeggen dat de opgave van het borgen van ruimtelijke kwaliteitsdenken en voeren van een maatschappelijke dialoog een gedeelde verantwoordelijkheid is. Deze ligt niet alleen bij de rijksoverheid, maar ook bij de lokale overheden, de architectuurcentra of bestaande onderwijsinstututen.

Geworteldheid

Het belang van het benutten van lokale kennis bij de aanpak van ruimtelijke opgaven werd in de middag ook geadresseerd door Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Mona Keijzer. In haar speech spoorde ze de vakwereld aan om bij opgaven beter aan te sluiten bij wat mensen zelf mooi vinden.

‘Dat wordt nog wel eens vergeten,’ aldus de minister. ‘Mensen waarderen de plekken waar ze zich thuis voelen’. Als voorbeeld noemt ze graag Volendam, omdat haar familie er geworteld is. Keijzer: ‘Probeer tijdens het ontwerpen te achterhalen waar mensen verbinding mee hebben en neem die kennis mee als je aan Nederland ontwerpt’.

Ook benadrukt ze het belang van het vinden van partners en samen optrekken. Kijk niet alleen naar de overheid voor oplossingen zegt ze als ze aanhaalt soms als een soort superwethouder te worden beschouwd. ‘Ik ga ervan uit dat wethouders in het land opgaven oppakken met goede ontwerpen en aansluitend op de woonomgeving. Iedereen moet meedoen.’

In aanloop naar de Woontop (11 december) zoekt ze actief naar partners om afspraken mee vast te leggen. Een belangrijke voorwaarde om er draagvlak voor te krijgen en ze te realiseren. Niet alleen haakt ze experts aan uit het ruimtelijk domein, maar ook bijvoorbeeld juristen. Want om de woonopgave te versnellen, is het zaak juridisch rek te zoeken in regelgeving, aldus minister Keijzer.

Vitruvius Lezing 2024: pleidooi voor Societas

Architect Sanne van Manen, die de tweede MooiNL Vitruvius Lezing verzorgde, ziet de woonopgave ook graag versneld aangepakt. Maar niet op de manier waarop we de afgelopen decennia te werk zijn gegaan. Van Manen: ‘De markt is gericht geraakt op het bouwen van woonproducten en niet op het realiseren van een volkshuisvesting die zorgt voor leefomgevingen van goede kwaliteit. Om dat weer voor elkaar te krijgen moeten we de maatschappelijke meerwaarde als vertrekpunt nemen bij de aanpak van woningbouwprojecten, van huis tot gebiedsontwikkeling. Societas noemt ze die waarde. Ze formuleert zo een vierde waarde, naast de drie waardes die de Romeinse architect Vitruvius formuleerde en die uitgangspunt zijn van het kwaliteitsdenken van MooiNL: utilitas, venustas en firmitas – gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde.’

Meer nog dan bij ‘brede welvaart’, stelt Van Manen, ‘is het belangrijk dat de societas voor een integrale benadering staat, de complexiteit omarmt en de toekomstwaarde bestendigt.’

Het koppelen van opgaven is niet alleen slim, maar ook noodzakelijk om alle urgente opgaven – bijvoorbeeld wonen en zorg – gefinancierd te krijgen. Deze benadering vraagt om een ander invulling van het ontwerpvak. Van Manen: ‘We moeten als sector de opgave eerder ter hand nemen, ver voordat ze als bouwproject op het bord van de architect belandt, en uitvinden hoe wij kunnen bijdragen aan het realiseren van maatschappelijke meerwaarde. Welke systeemveranderingen zijn nodig om de societas in projecten en business cases te adresseren?’

Platform Woonopgave

Van Manen vond dat ze als architect actie moest ondernemen om de traditie van volkshuisvesting weer nieuw leven in te blazen. Samen met andere ruimtelijk denkers richtte ze Platform Woonopgave op. Het platform maakte een analysenaar hoe en waarom deze wooncrisis tot stand kwam en maakt zo het probleem duidelijk. Ook laat ze in een actieagenda kansen zien hoe de woningmarkt eerlijker kan worden georganiseerd. Van Manen: ‘Bijvoorbeeld door het oprichten van een maatschappelijk investeringsfonds waardoor toekomstige kostenbesparingen naar voren worden gehaald. Of door ruimte te maken voor alternatieve betaalbare systemen zoals de wooncoöperatie of Community Land Trust.’

Komend jaar gaat het Platform Woonopgave samen met Platform 31 en Dutch Green Building Council aan de slag om de regelgeving rondom wonen in beeld te brengen. ‘Als resultaat zie ik een twintig meter lange poster voor me. Die hoop ik volgend jaar op te hangen tijdens een event van MooiNL,’ glundert Van Manen. ‘De poster moet inzicht geven aan welke knoppen we kunnen draaien. Want het is belangrijk om nu van richting te veranderen.’

Rigoreus anders aan de slag

Pallas Agterberg, Challenge Officer bij Alliander, agendeert het even later tijdens een van de deelsessies over energielandschappen nóg wat steviger. 'Aan knoppen draaien en van richting veranderen is niet meer voldoende. We moeten nu rigoreus anders aan de slag.' Agterberg ziet in haar dagelijkse praktijk dat de ruimedruk in Nederland enorm toeneemt en dat het doen van ingrepen duur is. Agterberg: 'We hebben nagelaten om een strategische planning te maken voor de energietransitie. Dat gaat om veel meer dan het bijplaatsen van 50.000 trafohuisjes in woonwijken, een opgave die in de kranten veelvuldig beschreven staat. Er moeten ook nieuwe masten bij of grote overslagstations gebouwd worden. De kunst is om deze objecten slim – integraal – in te passen. 'Want dan zorg je ervoor dat ook andere opgaven worden aangepakt. Op wijkniveau kun je bijvoorbeeld ontwerpen aan woonvormen waarin hittestress opgelost is en middenspanningstations onderdeel worden van gebouwen.'

9 juni

‘Als je weet wat water doet, kun je daarop anticiperen’

Expeditie over de toekomst van wonen in het rivierengebied

ACN Nijmegen

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/als-je-weet-wat-water-doet-kun-je-daarop-anticiperen/>

17 juni

Leven onder het luchtruim

Verwonderingstochten onder de banen van de luchthaven.

Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/leven-onder-het-luchtruim/>

5 september

The Sacred Life of Plants

Bijeenkomst over de vergroening van Amsterdam Nieuw-West.

Van Eesteren Museum Amsterdam

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/vergroening-van-nieuw-west-en-the-sacred-life-of-plants/>

18 september

Op weg naar een bioregionale toekomst in Deventer en omstreken

Een plekberaad in Deventer in het kader van het programma “Nature of Hope” van de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam 2024.

Rondeel Deventer

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/op-weg-naar-een-bioregionale-toekomst-in-deventer-en-omstreken/>

18 en 21 september

Jane’s Walks: Schatzoeken in het Soesterkwartier

Wandelend gesprek over de ruimtelijke kwaliteit van het Amersfoortse Soesterkwartier

FASadE Amersfoort

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/janes-walks-schatzoeken-in-het-soesterkwartier/>

19 september

Minervahaven, het grote transformatiegebied van Haven-Stad

Wandeldialoog in de Minervahaven Amsterdam.

Arcam Amsterdam

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/minervahaven-het-grote-transformatiegebied-van-haven-stad>

20 september

Het Lage Land vertelt: een bewonersperspectief op de toekomst.

Gesprekken met bewoners van de laagstgelegen woonpolder van Nederland.

AIR Rotterdam

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/het-lage-land-vertelt-een-bewonersperspectief-op-de-toekomst/>

25 september

Over ‘durf klein te denken’ en ‘vertrouwen’

Wandeling in de Haarlemse Boerhaavewijk.

ABC Architectuurcentrum Haarlem

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/over-durf-klein-te-denken-en-vertrouwen/>

3 oktober

Licht op rood, licht op groen

In gesprek over stedelijke verdichting en vergroening.

Architectuurcentrum Eindhoven

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/licht-op-rood-licht-op-groen/>

22 oktober

Fietstour079

Een architectonische fietstocht door New Town Zoetermeer.

Zoetermeer Architectuurpunt

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/fietstour079/>

6 november

Mooi Zeeland

Dialoog over de ruimtelijke kwaliteit van Zeeland

CBK Zeeland

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/mooi-zeeland/>

22 november

Nieuwe verbindingen

Regiogesprek over naoorlogse wijken in transitie.

BLAST Breda in samenwerking met CAST Tilburg

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/nieuwe-verbindingen/>

23 november

Gelaat van de Straat

Een dialoog en geveltuinen-wedstrijd in het Oostelijk Havengebied in Amsterdam.

Borneo Architectuurcentrum Amsterdam

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/gelaat-van-de-sstraat/>

ACN Nijmegen

9 juni

‘Als je weet wat water doet, kun je daarop anticiperen’

Expeditie over de toekomst van wonen in het rivierengebied

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/als-je-weet-wat-water-doet-kun-je-daarop-anticiperen/>

Tekst: Willem Claassen

Foto's: Sara Donkers

Hoe kan de groenblauwe dooradering van de Waal in en om Nijmegen in balans blijven met de enorme woningbouwopgave waarvoor de stad staat? Deze vraag stond zondag 9 juni centraal tijdens Expeditie rivierdelta van de toekomst van ACN, onderdeel van het project MooiNLxCoLa. Vanaf het Nijmeegse stadseiland Veur-Lent fietste een groep van 30 bewoners en belanghebbenden mee met klimaatonderzoeker Wim Timmermans om zijn toekomstscenario Groene Metropool 2120 te bespreken, waarin de ruimtelijke impact van waterstijging en droogte voor de komende honderd jaar wordt doordacht. De expeditie eindigde met een literaire workshop van schrijver Laurens van de Linde waarbij heden aan de toekomst werd verbonden. ‘Ik hoop dat de rivier een vriend blijft.’

Somalië

Het programma vangt aan met een verhaal over de enorme impact van klimaatverandering in een ander deel van de wereld. Voordat iedereen op de fiets stapt, vertelt azc-bewoner Salah over de situatie in zijn geboorteland. De laatste jaren heeft Somalië te maken met grote overstromingen. Oogsten mislukken en honderdduizenden mensen zijn hun huis ontvlucht. 'In het verleden kwam dit eens in de tien jaar voor. Nu is dat twee keer per jaar.' De droge periodes zijn ook een stuk extremer dan voorheen, waardoor gras voor landbouwdieren verloren gaat. In delen van het land is sprake van hongersnood, versterkt door gewapende conflicten. Volgens Salah kan goed watermanagement levens en bezittingen redden. 'Zo is er in Somalië een kanaal gegraven tussen een volle rivier en een droogstaande rivier.'

Optimistisch

De groep verplaatst zich naar fietsbrug De Snelbinder. Deelnemers parkeren beneden hun fiets en lopen de trap van de brug op. Bovenaan vertelt Wim Timmermans, onderzoeker stedelijke klimaatadaptatie aan Wageningen University & Research, dat hij optimistisch is. 'We kunnen best veel doen om goed te kunnen leven met klimaatverandering.' Hij deelt een kaartje uit van de groene metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Er staan enkele gele vlekken op waar mensen ook in de toekomst hoog en droog zitten, de rest is blauw gekleurd. 'De invloedsfeer van het water is groot, zoals je kunt zien. We zitten in een rivierengebied. Je kunt niet doen alsof dat niet zo is, ook niet op plekken waar je er weinig van merkt.' Volgens Timmermans is er nog veel onzekerheid over hoe de regio er in 2120 eruit zal zien. 'Maar als je er niet over nadenkt, heb je zeker een probleem. We moeten mee ontwikkelen met de natuur, in plaats van tegen de natuur in te gaan. Als je weet wat water doet, kun je daarop anticiperen.'

Stuwwal

Timmermans leest op de fietsbrug een fragment van schrijver Nescio voor, dat verderop ook op een plaquette staat: '(...) Nijmegen, dat daar lag op de heuvels aan de rivier, zoo on-Hollandsch, zwak romantisch, huizen boven huizen en boomen boven boomen (...)'. Daarmee richt hij de aandacht op het uitzicht: de Waalkade en de stad.

Nijmegen is grotendeels gebouwd op een stuwwal en dat is zeer toekomstbestendig. 'De vraag is hoe we dat verder kunnen verdichten en verhogen en hoe we in de delta de natuur de ruimte kunnen geven. Het is van groot belang dat we niet weer, zoals in het verleden, de natuur koloniseren.' Een van de toehoorders vraagt wat Timmermans vindt van de mogelijkheid om te bouwen op het stadseiland. De klimaatonderzoeker weidt daar niet over uit. 'Voor mij gaat het niet om politiek, maar om beleid van de korte termijn te verbinden met de lange termijn. Een politiek besluit is vaak gericht op vier of tien jaar, maar we moeten meer kijken naar de komende honderd jaar.'

Rivierfront

De groep verlaat de brug en de fietstocht gaat verder. Op het westelijk deel van het eiland stapt Timmermans af en gebaart naar de overkant, naar het Honigterrein. De inrichting van dat gebied past bij de toekomst, stelt hij. 'Aan de rivier staan hoge, strakke gebouwen en er bevinden zich kleine bedrijfjes waar veel gebeurt. Er is ook vanuit het watersysteem gedacht.' De sociale component mag niet ontbreken bij nieuwbouw; het moet prettig wonen zijn. 'Het gebied tussen Arnhem en Nijmegen zou je bijvoorbeeld kunnen opvullen met tiny houses, dan kun je veel mensen kwijt en het past bij het ecologische verhaal. Maar er is ook nog een sociaal verhaal en daarvoor past wonen aan het water, zoals hier, veel beter.' Als de deelnemers mochten kiezen tussen wonen op een stuwwal of aan de rivier, dan kiezen de meesten voor de stuwwal. 'Hoog en droog, en met uitzicht', zegt een van hen. Een enkeling ziet zichzelf wonen aan het rivierfront. 'Het is rustgevend. Het brengt gedachten in beweging.' Een deelnemer die op de stuwwal woont, zegt wonen aan de rivier aantrekkelijk te vinden, nu hij het zo aanschouwt. 'Spannender misschien wel.' De groep is eensgezind enthousiast over het Rivierpark, met de Spiegelwaal en het stadseiland. Een ongekende kwaliteit voor Nijmegen, waar de stad direct in contact staat met waternatuur.

Rivierdelta

De groep fietst van het eiland af en stopt op de dijk aan de noordkant. Dit keer kijken ze uit op een stuk braakliggend terrein waar gebouwd zal worden, en verderop de nieuwbouw van Nijmegen-Noord. Timmermans: 'In de delta tussen de rivieren zit veel variatie in de ondergrond. Je hebt hoog en laag, maar daar doen we nu niks mee. De nieuwbouw bestaat wel uit gevarieerde woningen, maar is maar één smaak nu.' In de toekomst zal dat anders worden aangepakt. 'Op hogere gedeeltes kun je massief bouwen. Op de lagere gedeeltes moeten we kijken hoe we gestructureerd water door huizen heen kunnen laten. Het zal veel meer bouwen op maat zijn.' Hoe dit precies eruit gaat zien, is nog niet duidelijk. Het is een leerproces, volgens Timmermans. 'In Arnhem hebben we een keer drijvende hoogbouw bedacht zonder te weten of dat kon. Je hebt tijd nodig om te ontdekken. Je moet in elk geval niet steeds hetzelfde doen.' De meeste deelnemers zien het water niet als bedreiging, blijkt uit een rondvraag. Ze zien mogelijkheden met drijvend wonen en op palen. 'Mooi wonen is haalbaar, mits het water onder controle is,' zegt iemand. Een ander geeft aan dat niet bouwen in de delta zijn voorkeur heeft. 'Ik ben voor meer woningbouw op de stuwwal. Ook omdat anders de uniciteit van de nieuwe metropoolkern teloor gaat.' Er ontstaat nog een korte discussie over betaalbaarheid. De nieuwe omgang met water kan veel gaan kosten, maar als je niets doet is de schade nog groter, zo klinkt het. Verder komt er nog een vraag over wat buurlanden voor ons kunnen betekenen. 'In Duitsland zouden ze water in heuvels kunnen vasthouden', stelt Timmermans, 'maar we kunnen er niet vanuit gaan dat dit gebeurt.' De onderzoeker is enthousiast over de inbreng van de groep. Hij vindt dat iedereen moet kunnen meepraten over toekomstbeleid. 'Soms zeggen mensen dat ze er niets vanaf weten en daarom niet mee willen praten, maar een bestuurder heeft vaak ook geen kennis.'

Schrijfworkshop

De expeditie op de fiets eindigt aan de oostelijke zijde van het stadseiland. Op een stukje grasland geeft schrijver Laurens van de Linde, uitgenodigd door literatuurorganisatie Wintertuin, een korte workshop. Na de ruimtelijke relatie met water gaat het nu om de persoonlijke relatie met water. Eerst vertelt Van de Linde over een vijver in de buurt waar hij woont.

Tijdens een hete zomer werd die vijver helemaal groen en kwamen er bordjes te staan dat het water gevaarlijk was. Later zag hij hoe medewerkers van de gemeente met een groot net dode vissen en eenden uit het water schepten. Zo stond hij oog in oog met de gevolgen van klimaatverandering tijdens zijn dagelijkse wandeling naar de supermarkt. Ook refereert Van de Linde aan een gletsjer in IJsland die in 2014 werd doodverklaard. Een paar jaar later werd er een rouwprocessie gehouden naar de top van de gletsjer en een plakkaatje geïnstalleerd. 'Ik vind het mooi als je aan zoiets woorden kunt geven, het gevoel kunt delen. Dat je iets verliest, maar niet vergeet.' De deelnemers krijgen de opdracht om een brief te schrijven aan de toekomst met een dierbare herinnering. In stilte werken ze aan een tekst. 'Ik voel me rijk', vertelt een van de deelnemers als de pennen zijn neergelegd. 'Ik heb water, elektriciteit, veiligheid. Ik besef dat anderen dat niet hebben. Voor de toekomst moeten we dat meer bij elkaar brengen.' Iemand anders vertelt dat ze vroeger aan een andere rivier woonde, en nu aan de Waal. 'Ik hoop dat de rivier een vriend blijft.' Weer een ander zegt: 'Water is in beweging en wij moeten ook gaan bewegen.' Een van de deelnemers ziet mogelijkheden voor de toekomst met een combinatie van ruimte geven aan het water en indamming. 'Ook waar je bouwt en waar je recreëert.' De brieven zijn op biologisch oplosbaar papier geschreven. De deelnemers vouwen bootjes van het papier en laten ze te water. Al heel snel lossen de brieven op en worden daarmee één met het water. Een passend einde van de expeditie.

Over deze expeditie

Het programma Rivierdelta van de toekomst was een samenwerking van ACN met Wintertuin en onderdeel van MooiNL x CoLa, een project van verschillende Nederlandse architectuurcentra en Ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). In dit project worden de handreikingen van MooiNL besproken met lokale bewoners, uit nieuwsgierigheid naar hun wensen in relatie tot prangende ruimtelijke uitdagingen. Tijdens deze expeditie werd ingegaan op de handreiking 'Groen en gezond leven in de stad', in het bijzonder de relatie tussen water en wonen. We haalden op hoe lokale bewoners zichzelf zien wonen in relatie tot de rivier de Waal en hoe wordt aangekeken tegen het idee bodem en water sturend.

Ook luisterden we tijdens de expeditie naar het verhaal van Salah, die moest vluchten uit Somalië door de impact van overstromingen en droogte op zijn leven.

De rondleiders

Wim Timmermans is onderzoeker stedelijke klimaatadaptatie aan Wageningen University & Research en specialist in de wisselwerking tussen steden, groen, water en klimaatverandering. Laurens van de Linde maakt werk dat speculatief en onderzoekend van aard is, zowel wat de inhoud betreft als de vorm. Hij publiceerde in VOX, op De Optimist en in de literaire podcast ondercast, en trad op tijdens onder meer het Valkhof festival, in Doornroosje als voorprogramma van Lucky Fonz III en Geen Daden Maar Woorden.

Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol

17 juni

Leven onder het luchtruim

Verwonderingstochten onder de banen van de luchthaven.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/leven-onder-het-luchtruim/>

Tekst: Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol

Foto's: Theo Baart

Op 17 juni 2024 organiseerde Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol (PvA) een afsluitende bijeenkomst van de “Verwonderingstochten met Opgewekte Denkoefeningen”. Tijdens die tochten is de ruimte onder de banen van de luchthaven met belanghebbenden verkend, zoals maatschappelijke organisaties, ontwerpers, onderzoekers, bewoners, ondernemers, ontwikkelaars, bestuurders en beleidsmakers.

De vijf verwonderingstochten hadden een besloten karakter, om de opgewekte denkoefeningen optimaal ruimte te geven. Zo bespraken we de uitkomsten van ruimtelijk beleid vanuit zintuiglijke observaties. De titels ‘Stad van komen en gaan onder de Aalsmeerbaan’, Per busje op verkenning onder de Zwanenburgbaan’, ‘Kansen kijken onder de Kaagbaan’, ‘Perspectieven onder de Polderbaan’ en Beschouwingen rondom de Buitenveldertbaan’ stonden garant voor een ander type denken met een mix van (ervarings)deskundigen.

PvA vertaalt mondiale en nationale opgaven naar lokale dialoog met bewoners van diverse leeftijden en leefstijlen. Architectuur staat voor de ruimtelijke opgaven als landschap, architectuur, stedelijke ontwikkeling, ofwel de leefomgeving. De oogst van al deze kenniscirculatie verdient structurele terugkoppeling en een vaste plek in het rijksbeleid.

De aandachtsvelden zoals benoemd in de handreikingen van MooiNL beschrijven precies dat wat wij al jaren ophalen uit onze multidisciplinaire dialogen en kenniscirculatie. Alleen de aanvliegroute verschilt.

De ruimte onder de banen staat onder druk én lijkt zich in een overgangsfase te bevinden. Maar waarheen? De bijeenkomst is een afsluiting, maar ook een begin van een verdere dialoog met lokaal ingevoerde ontwerpers, onderzoekers, een mix van overheden en bovenal gebruikers. Op basis van die dialogen kan ieders beeldingskracht en ontwerpkracht aangesproken worden.

Bovenal waren we bijeengekomen om het verschijnen van een boek te vieren, namelijk *Leven onder het luchtruim* van fotograaf Theo Baart en journalist Tijs van den Boomen. De afgelopen vijf jaar verkenden, onderzochten, fotografeerden en beschreven Baart en Van den Boomen de omgeving van Schiphol, met als resultaat een vuistdik boek vol reportages, essays, fietsroutes, prachtige kaarten en heel veel foto's. Ze spraken talloze belanghebbenden, bewoners, gebruikers, deskundigen en liefhebbers, en doken in talloze beleidstukken.

Het eerste exemplaar van het boek werd dankbaar in ontvangst genomen door Wouter Veldhuis, Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving. Daarna volgde een korte serie pitches van no-regretmaatregelen voor de omgeving van Schiphol door Hilde Blank, Mike Emmerik, Marga Moeijes, Cyril Stom en Gustaf Wuite. Onder leiding van Indira van 't Klooster bogen Wouter Veldhuis, Emiel Reiding (directeur MRA), Bert Uitterhoeve (deskundige luchthavendossier) en Jutta Hinterleitner (Platform Ontwerp.nl) zich over de vraag hoe nu verder.

Journalistiek verslag: Over Schiphol hebben we het (bijna) niet gehad...

Tekst: Pieter Hoexum

Net op tijd ontdekte ik dat er 'wegens herstelwerkzaamheden' de hele middag geen treinen tussen Leiden en Hoofddorp zouden rijden. Nogal tegen mijn zin nam ik de auto. Op de A4, bij de afslag naar Hoofddorp, was de verleiding groot niet linksaf, naar Hoofddorp, maar rechtsaf te slaan, richting Uithoorn, zodat ik eerst nog even bij Gerlachs Aardappelparadijs langs kon gaan. Over Gerlach is een mooie documentaire gemaakt, die toevalligerwijs de week ervoor op televisie vertoond was. Gerlach werd daarin geportretteerd als 'de laatste boer onder de rook van Schiphol'. Op z'n veertiende had hij noodgedwongen de boerderij van zijn vader overgenomen en voortgezet. In de volgende meer dan vijftig jaar veranderde hij niets aan het bedrijf en werd hij zelf alleen maar ouder. En groeide hij krom door reuma. Je ziet hem in de openingsscène diep voorovergebogen over het land lopen. Hij heeft geen oog voor wat er om hem heen gebeurde en zeker niet voor wat er boven hem in de lucht gebeurde. Ooit stond de boerderij middenin in de polder, maar nu woonde hij – zonder te verhuizen – zo'n beetje op een bedrijventerrein aan de rand van vliegveld Schiphol.

Hoe zou Gerlach denken over het voorstel van Tijs van den Boomen en Theo Baart om de Aalsmeerbaan te sluiten? Dat voorstel vloeit min of meer voort uit hun vijfjarige verkenning van het gebied rond Schiphol, meestal op de fiets, en altijd met de pen en het fototoestel bij de hand. Het resultaat van die verkenningen, het boek *Onder het luchtruim*, zou die middag gepresenteerd worden in – waar anders – Hoofddorp. De verleiding was groot, maar ik reed natuurlijk toch niet naar het aardappelparadijs; dat zou ook weinig zin hebben, Gerlach zou er waarschijnlijk wijselijk het zwijgen toe doen. In de hele documentaire hadden we hem voornamelijk zien zwijgen en glimlachen.

Deze Boeddha van Uithoorn moest je helemaal niet lastigvallen met dit soort onzinnige vragen, hij heeft wel wat beters te doen: onkruid wieden of iets dergelijks.

De bijeenkomst is in restaurant Kastan, wat betreft huisvesting een vreemde eend in de bijt. Terwijl de directe omgeving wordt omgetoverd tot een expat-paradijs met hippe architectuur (met de welluidende naam Hyde Park) is Kastan een meer dan honderd jaar oude wagenshuur die van het land hiernaartoe is gehaald en circulair herbouwd. We zitten onder een indrukwekkende dakconstructie, met prachtige spanten en binten.

Yvonne Lub van Podium voor Architectuur verwelkomt ons en waarschuwt dat deze horecagelegenheid nog niet open is en zelfs nog niet helemaal klaar is... en daarom prima het polder- en pioniersgevoel gevoel kan opwekken. Hier is nooit iets helemaal af – het is altijd bijna af. De moderator van vanmiddag, Indira van 't Klooster van collega architectuurcentrum Arcam, neemt het over en wijst op een 'liturgie' die speciaal voor deze gelegenheid is gemaakt. De 'liturgie' is een verklarende woordenlijst, waar de belangrijkste termen van de SchipholSpeak worden uitgelegd. Het is een ironische ode aan de ambtelijke gekte waar Schiphol steeds weer aanleiding toe geeft. Het gaat van 'Anticiperend handhaven' tot 'Vliegtuigbewegingen', met daartussen raadselachtige termen als 'LIB-zone' en 'handhavingspunt'.

Over die handhavingspunten vertelt de volgende spreker, fotograaf Theo Baart, meer. Er zijn verspreid over het gebied 40 handhavingspunten uitgezet in de wijde omgeving van de luchthaven, punten waar geluid(soverlast) gemeten wordt. Sinds 2015 wordt er niets meer met deze gegevens gedaan, en dat is meteen 'Schiphol' in een notendop. Baart heeft alle handhavingspunten gefotografeerd. Foto's waarop dus niets te zien is; dat wil zeggen: waarop niets bijzonders maar juist het gewone, doorsnee Nederland te zien is. Als over honderd jaar iemand wil weten hoe Nederland eruitzag in de jaren '20 van de 21e eeuw, kan diegene deze foto's erbij pakken. Zoals moderator van 't Klooster ook al opmerkte zijn het rare foto's: ze laten zien hoe absurd het schijnbaar gewone meestal is: "Theo heeft al heel wat rare plekken en scenes in beeld gebracht, en heeft zich nu toch weer overtroffen. Je denkt steeds weer 'Wat is dit... waar is dit... is dit echt?'"

Je zou ook kunnen zeggen, zoals Baart zelf doet, dat hij iets onzichtbaars gefotografeerd heeft, namelijk geluid. En tijd. Dat klinkt abstract en onmogelijk – tijd kun je niet fotograferen. En fotograferen is toch vereeuwigen? Maar eigenlijk is het heel gemakkelijk, want, zoals Theo opmerkt, “in de dynamische omgeving van een grote luchthaven is alles tijdelijk”. Baart laat een portretfoto zien die hij in 1981 gemaakt heeft van de boer van boerderij de Adolfshoeve. En nog een foto uit 1998, van de schuur bij die hoeve... Baart: “Dat is de schuur waar we nu in zitten.”

Baart bekent dat hij het zicht op Schiphol een van de mooiste landschappen van Nederland vindt. Dat heeft hij dan ook al vaak gefotografeerd. Maar niet voor dit boek. Nu stond hij bij het fotograferen steeds met zijn rug naar Schiphol. Indirect fotografeert hij zo toch de luchthaven, want alles hier in de wijde omgeving draait om Schiphol, als om het oog van de orkaan. Maar daar gaan we het vanmiddag dus niet over hebben. Het boek gaat over alles, behalve over Schiphol. Over Schiphol is al meer dan genoeg gezegd, het is vanmiddag de olifant in de kamer.

Moderator wijst nogmaals op de liturgie. Daarmee wordt die olifant in de kamer opeens toch wel erg bespreekbaar. Maar ze houdt ons voor dat we Schiphol misschien niet hoeven doodzwijgen maar ook liefdevol kunnen omarmen – en langzaam smoren en verstikken, denken we er zelf erachteraan.

Tijs van den Boomen vertelt vervolgens over de ‘journalistieke planologie’ die hij en Baart de afgelopen vijf jaar bedreven hebben. Ze hebben samen vele fietstochten door het gebied gemaakt, om steeds ter plekke polshoogte te nemen. Je zou kunnen zeggen dat ze een perfect duo vormden, het duo “Show and Tell”: Theo’s foto’s tonen het gebied, Tijs vertelt de verhalen over het gebied. Dat heeft dus geresulteerd in het boek *Leven onder het luchtruim*. Het is tijd het eerste exemplaar te overhandigen. Daarvoor is Wouter Veldhuis, Rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving, uitgenodigd. Veldhuis neemt het boek dankbaar in ontvangst en vertelt dat hij, als pleitbezorger voor betere verbindingen tussen de geplande en geleefde stad, om te beginnen al enthousiast was over de methode van Theo en Tijs.

In plaats van “de gordiaanse planologische knoop van Schiphol vanuit reguliere beleidskaders aan te vliegen”, verkenden zij het gebied te voet en per fiets. Zodoende kom je niet zozeer problemen op het spoor, als wel oplossingen tegen. De geitenpaadjes kunnen de bewoners en gebruikers van het gebied beter aan de bestuurders in Den Haag overlaten, zij kunnen zich richten op de olifantenpaadjes, “paden en routes die door alledaags menselijk gebruik zijn ingesleten”. Als je die kan vinden en vervolgens versterken en in een groter verband kan brengen, dan zou dat de leefbaarheid wel eens meer ten goede kunnen komen dan welke beleidsmaatregel ook.

Waar Veldhuis het meest van onder de indruk is, waar hij eigenlijk wel van geschrokken is, is de omvang van het gebied. Meer dan 1.000 km². Meestal worden dergelijke oppervlaktematen uitgedrukt in voetbalvelden, om het aanschouwelijk te maken. Maar dit kan niet meer in voetbalvelden uitgedrukt worden, dit gaat het voorstellingsvermogen te boven. Schiphol is uitgegroeid tot een wel heel groot vliegveld in een nogal klein land. “Hoe hebben we het in hemelsnaam zo ver kunnen laten komen?”, vraagt Veldhuis zich wanhopig af. Nou, omdat financieel gewin altijd maar weer voorop stond en dat telkens ten koste ging van de leefbaarheid. Tussen de regels viel te horen dat het gebied eigenlijk al decennia is overgelaten aan de grillen van Schiphol. En dat het nu tijd is dat bewoners en gebruikers hun lot weer zelf in handen nemen. Niet meteen in het groot, maar juist in het klein. Dat kan met dit boek, want daarin zijn niet zozeer de problemen als wel de kansen en mogelijkheden van het gebied precies en helder in kaart gebracht.

Naar aanleiding van het toespraakje vraag ik me af of de burens van Schiphol misschien met de luchthaven moeten leren leven als met een ongeneeslijke, niet-dodelijke ziekte. Ze kunnen beter niet meer blijven hopen op “Haarlemmerolie”, een in dit geval wel heel toepasselijke benaming voor een wondermiddel dat alles oplost. Ze kunnen zich beter bedienen van ‘huismiddeltjes’. Dat wil zegen, met een groot aantal eenvoudige en kleine ingrepen kun je de leefbaarheid enorm verbeteren,

ingrepen zoals het aanleggen van fietsbruggetjes. Baart en Van den Boomen hebben naar aanleiding van hun verkenningen en onderzoek ook een voorstel voor een tamelijk ingrijpende maatregel: sluit de Aalsmeerbaan. Zo ingrijpend is dat trouwens niet, daarmee zou het aantal vluchten terug moeten naar die van de jaren negentig... Zo erg is dat toch niet? En het zou op de grond enorm schelen: er komen opeens grote gebieden vrij voor woningbouw en voor recreatie en natuur. En dat op precies de goede plekken in de ‘Metropool Regio Amsterdam’.

Er zijn ook sprekers uitgenodigd met wat bescheidener plannen, die toch een grote impact kunnen hebben en waar je eigenlijk nooit spijt van zult krijgen: “no-regretmaatregelen”. Zo vertelt Marga Moeijes over plannen voor de Westeinderscheg, een langgerekte groenzone waar de natuur welig kan tieren en bewoners kunnen recreëren. Met het Legmeerbos, een heus burgerinitiatief, heeft zij daar al een eerste bijdrage aan geleverd. Veldhuis is meteen enthousiast: “Dit is echt een no-brainer, hiermee heb je meteen voorzien in grootschalige wateropvang, waar we steeds meer behoefte aan hebben, zeker in deze polder”. Van ‘t Klooster vraagt zich af of de naam misschien Schipholscheg kan worden, als de luchthaven tenminste mee wil betalen. Moeijes: dan moet het wel om enkele tientallen miljoenen gaan.

Gustaf Wuite uit het TU Delft onderzoeksteam van Martijn Lugten naar geluidadaptief bouwen vertelt over “geluidswerende stedenbouw”. Het klinkt te mooi om waar te zijn, maar uit studies en experimenten blijkt dat je met kleine en eenvoudige ingrepen huizen en buurten redelijk goed herriebestendig kan maken.

Cyril Stom is initiatiefnemer van Maakgemeenschap de Hoop en pleit voor het beschermen van bestaande plekken met kleine bedrijven. Die leggen het meestal af tegen het grote geld van grotere bedrijven, maar voegen wel echt iets toe, wat eigenlijk niet verloren mag gaan. Dit zou tijdelijk kunnen zijn, de kleine bedrijven zijn meestal flexibel.

Mike Emmerik, stedenbouwkundige en partner bij Crimson Historians & Urbanists, ontvouwt plannen voor “een stad van komen en gaan”: het gebied kent veel seizoenarbeid, maar het ontbreekt aan woningen voor deze mensen. Dat is vreemd, je zou speciale plekken kunnen inrichten voor deze werkers.

Dat moet dan geen tijdelijke huisvesting zijn, want migratie is van alle tijden: de huisvesting is permanent, de bewoners komen en gaan.

Hilde Blank is stedenbouwkundige en directeur/eigenaar van BVR Adviseurs, en vertelt over de 'Geniecampus'. Het begon als informele rondetafelbespreking: alle belanghebbenden legden hun plannen op tafel. Het mondde uit in het plan voor een soort campus in het gebied onder de luchthaven langs de geniedijk bij Hoofddorp.

Tenslotte buigen Wouter Veldhuis, Emiel Reiding, Bert Uitterhoeve en Jutta Hinterleitner zich over de vraag hoe het nu verder moet. Dat loopt al snel vast in een discussie over de vraag wie welke beleidsmaatregelen kan en moet nemen. Het gaat, met andere woorden, toch al snel weer over de macht en het geld van Schiphol, waar niet tegenop te boksen is... Lokale bestuurders kijken dan enigszins wanhopig naar Den Haag: kunnen zij niet helpen? Van 't Klooster probeert tevergeefs de discussie weer weg te krijgen van Schiphol en beleidsmaatregelen. Wouter Veldhuis grijpt als een soort VAR-scheidsrechter in.

Om te beginnen hoef je volgens hem niet veel van "Den Haag" te verwachten, en als je dat wel doet is de kans groot dat je eeuwig op elkaar gaat zitten wachten en er niets gebeurt. Bovendien, we zouden het toch niet over Schiphol hebben? Op heel lokaal niveau, met de rug naar Schiphol, kan je heel wat voor elkaar krijgen. Jutta Hinterleitner valt hem enthousiast bij: het boek van Baart en Van den Boomen komt bij die lokale acties precies van pas. Daar staat alles wat je wil weten keurig en precies beschreven... En: kennis is macht! Aan de slag dus! En je mag daarbij volgens haar gerust wat meer rebels zijn; keurig netjes én toch opstandig, noem het burgerlijke ongehoorzaamheid. Met dit boek in de hand is het een stuk makkelijker scoren. Het staat vol voorzetjes, inkoppertjes, laaghangend fruit, fluitjes van een cent... Eigenlijk zou Hinterleitner van het boek een pdf willen maken en onder alle bewoners verspreiden.

En dat is het moment waarop Van den Boomen het laatste woord kan nemen: hij verwijst nogmaals naar de website levenonderhetluchtruim.nl. Daar staat alle informatie uit het boek keurig op een rijtje, mét kaarten, downloads en fietsroutes... Waarop Baart het allerlaatste woord neemt: op die site staan geen foto's, daarvoor moet je boek kopen. En inderdaad: het boek is ook een prachtig fotoboek.

Van Eesteren Museum Amsterdam

5 september

The Sacred Life of Plants

Bijeenkomst over de vergroening van Amsterdam Nieuw-West.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/vergroening-van-nieuw-west-en-the-sacred-life-of-plants/>

Tekst: Van Eesteren Museum Amsterdam

Foto's: Van Eesteren Museum Amsterdam

Brainstorm: Vergroening van Nieuw-West

De eerste workshop over Groen en gezond leven in de stad richtte zich op groen in combinatie met sociale cohesie, specifiek gezien voor Amsterdam Nieuw-West. Het hoofdthema wat besproken tijdens de brainstorm waarin het streven als volgt geformuleerd werd. Uit de brainstorm kwamen drie belangrijke richtingen voor eventuele activiteiten voort.

Ten eerste, door het vergroenen van de omgeving willen we de leefbaarheid van de buurt verbeteren en tegelijkertijd de nadruk leggen op het belang van groen als verzachtend element. Dit draagt bij aan een gevoel van veiligheid en comfort, met name voor vrouwen, waardoor zij zich meer thuis voelen in de openbare ruimte. Dit aspect benadrukt ook het belang van het integreren van een vrouwelijk perspectief in stadsontwikkeling, aangezien traditioneel ontwerpen vaak voortkomt uit een mannelijk perspectief,

waarbij de behoeften van vrouwen over het hoofd worden gezien.

Ten tweede, de eventuele activiteiten moeten zich richten op het creëren van verkoeling in de stad, een dringende kwestie gezien de toenemende hittegolven als gevolg van klimaatverandering. Door groene infrastructuur te integreren, zoals groene daken, gevelbegroeiing en bomen, streven we ernaar om de temperatuur in de buurt te verlagen en zo de gezondheid en het welzijn van de bewoners te bevorderen.

Ten derde is er het streven naar het versterken van de sociale cohesie in de buurt door samenwerking te stimuleren en kennisoverdracht te bevorderen. Dit wordt gedaan door mini-buurt-economieën gericht op het groen, waarin buurtbewoners kunnen samenwerken aan initiatieven en hun expertise kunnen delen. Door gezamenlijk te werken aan groenprojecten worden niet alleen de fysieke aspecten van de buurt verbeterd, maar wordt ook het gevoel van gemeenschap en verbondenheid versterkt.

Brainstorm: The Sacred Life of Plants

In 2025 richt het museum zich een jaar lang op het groen in de stad in ons jaarthema The Sacred Life of Plants. Het programma vindt haar oorsprong in het werk van de Baskische filosoof Michael Marder, wiens werk erop gericht is om planten te beschouwen als wezens met hun eigen vorm van subjectiviteit. Het Van Eesteren Museum organiseerde in de voorbereiding verschillende brainstorms met verschillende experts over verdere invulling van het programma voor 2025. In deze sessies waren steeds verschillende experts aanwezig die hun ervaringen en expertise delen over dit onderwerp.

De belangrijkste lessen

- Vergroening leeft bijzonder in onze naaste omgeving van Nieuw-West
- Kleinschalige projecten (moestuinen / tegel wippen / watertonnen etc) is geen probleem en worden overal opgestart.

- Grootchalige projecten die meer impact kunnen maken, zijn - in het spanningsveld tussen gemeenten / corporaties / bewoners moeilijker te realiseren.

- Het bestaande groen staat onder druk om te bebouwen om de woningbouwcrisis tegen te gaan.

- Participatie graad om meer groene projecten in de wijk te doen, is groot, maar...vanuit bewonersgroepen met een cultureel diverse achtergrond (70% van de wijk) is er niet altijd herkenbaarheid bij de traditionele bloemen en planten, maar ook niet bij de achterliggende reden voor het groen. Die gaat veel verder dan sier & gezondheid, maar kent meer raakvlakken met eetbaar, geloofs of spiritueel groen.

De events hebben de basis gelegd voor ons complete jaar over groen, bloemen en bomen in 2025: The Sacred Life of Plants.

Uitkomsten waren een eerste schets voor het jaarprogramma van het museum voor 2025.

Tijdens de brainstormsessies deden de volgende experts mee.

Bonnie Chopard (Landschapsarchitect en regeneratief bouwer)

Carolien Wissing (De Nieuwe Bodem)

Janine Toussaint (Bouwkundige en social designer en van MAP)

Gijs de Waal (Architect met specialisatie duurzaamheid)

Suzanne de Boer (Balkon hovenier)

Diana Jurgens (De Tuinvrouwen)

The Beach (Hannah Oul-Hadj & Leoniek Bontje)

Hans Ibelings (architectuur historicus - professor University of Toronto)

LouLou van Staveren (kunstenaar / oprichter Pleasant Places)

Sonja Haller (grafisch vormgever van projecten met planten)

Miao Li (designer - werkt in een project over wortels van bomen)

Inge Meijer (kunstenaar - werkt vrijwel uitsluitend met planten)

Pascal Brun (grafisch vormgever van projecten met planten)

Van Eesteren Museum (Mijke Tonnon & Jorn Konijn)

Rondeel Deventer

18 september

'Als je weet wat water doet, kun je daarop anticiperen'

Een plekberaad in Deventer in het kader van het programma

"Nature of Hope" van de Internationale Architectuur

Biënnale Rotterdam 2024

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/op-weg-naar-een-bioregionale-toekomst-in-deventer-en-omstreken/>

Tekst: Rondeel Deventer

Foto's: Rondeel Deventer

De bijeenkomst op 18 september in de Deventer Schouwburg was een initiatief van de organisatie van de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) en het Ministerie voor de Toekomst en Architectuurcentrum Rondeel. De bijeenkomst werd geleid door toekomstminister Meta Knol. Doel van het Ministerie van de Toekomst is samen met anderen te streven naar rechtvaardigheid tussen huidige en toekomstige generaties en het belang te onderstrepen van lange-termijn-visies.

De bijeenkomst was één van de drie regionale plekberaden lokaal georganiseerd door het Deventer Architectuurcentrum Rondeel, het Centrum voor Architectuur in Arnhem (CASA) en het Centrum voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Architectuur in Zeeland (CBK Zeeland, gevestigd in Middelburg).

Overall

- Uitgestrekte populierenbossen in het laaggelegen gebied tussen Veluwe en IJssel als houtleverancier en wateropvang,
- Nu al bomen planten voor de biobased bouw van woningen in de toekomst,
- Twee of drie extra bomenrijen langs lanen om hout te oogsten zonder volledige kap,
- Veel meer akkers met gewassen als vlas, hennep en graan bedoeld voor bouwmaterialen,
- Flinke stroken laaggelegen natte natuur langs alle weteringen om water te bufferen maar ook bouw materiaal te oogsten,
- Dubbelgebruik van natuurgebieden om ook daar bouwmaterialen te oogsten.
- Weer geobased materialen gaan gebruiken (rivierklei, leem e.a.)
- Meer circulaire, bio- en geobased gebouwen bouwen
- Zie hier een aantal belangrijke aanbevelingen die de deelnemers aan het plekberaad in Deventer verzamelden om mee te geven aan de IABR (Nature of Hope) en aan Mooi Nederland, het programma van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.
- Zie hier een aantal belangrijke aanbevelingen die de deelnemers aan het plekberaad in Deventer verzamelden om mee te geven aan de IABR (Nature of Hope) en aan Mooi Nederland, het programma van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Doel van Mooi Nederland is ruimtelijke kwaliteit een belangrijke plek te geven bij de grote transitie in Nederland, zoals de woningbouwopgave, de overstap naar duurzame energie en duurzamere landbouw, meer biodiversiteit en een betere waterkwaliteit en de verduurzaming van toekomstige en huidige woningen.

Biobased Bouwen, jaarthema 2024 van Rondeel

Volgens Jantine Sijbring, directeur van het Rondeel, gebeurt er op het gebied van biobased en circulair bouwen al veel in de ruime regio rond Deventer. Zo koos het architectuurcentrum biobased bouwen als jaarthema voor 2024, organiseerde op 7 februari de Nacht van het Biobased Bouwen waar tal van deskundigen hun licht lieten schijnen op het voor de toekomst van Nederland relevante onderwerp. Daarop volgde een evaluatiebijeenkomst van die Nacht, een masterclass door architect Daan Josee en Annelot Wartna (MaasKristinsson Architecten) in samenwerking met het Apeldoornse Architectuurcentrum Bouwhuis en een lezingenreeks van Jong Rondeel over biobased bouwen.

In 2023 bezocht Het Rondeel het biobased en circulair herbouwde gemeentehuis van Voorst. En was er een excursie naar het biobased paviljoen van de Company New Heroes (Lucas de Man en Pascal Leboucq) op de Floriade in Almere. „We willen nu alle lessons learned verzamelen. En die bevindingen zullen o.a. naar Mooi Nederland worden gestuurd”, aldus Sijbring.

Meer aanbod dan vraag

Volgens vertegenwoordigers van de organisatie Boeren voor Biobased Bouwen Regio Stedendriehoek en Biobased (Ver)bouwen Salland wordt er momenteel op respectievelijk 120 (Stedendriehoek) en 40 hectare landbouwgrond (Salland) hennep verbouwd om bouwmaterialen van te maken. Van elke hectare hennep kunnen tien woningen worden geïsoleerd, zodat er nu jaarlijks 1600 woningen van isolatie kunnen worden voorzien. Een aantal dat de komende jaren flink mag stijgen, stellen de vertegenwoordigers. Momenteel is er nog meer aanbod dan vraag. Dus de vraag naar deze bewezen producten wordt nu gestimuleerd.

Buurspraken

Toekomstminister Knol verwees naar de aanleg van de Afsluitdijk, waar in 1932 het laatste gat werd gedicht en later een kunstwerk van Hildo Krop verrees met een volgens Knol behartenswaardige spreuk: ‘Een volk dat leeft bouwt aan zijn toekomst’. „Niemand twijfelt aan het nut van de Afsluitdijk na de enorme overstroming van 1916. Ook wij moeten kijken of we wel het goede doen voor de generaties na ons”, stelt Knol.

Dat doet ze onder meer tijdens bijeenkomsten met burgers. „In Deventer had je al in de veertiende eeuw zogenaamde buurspraken, burgervergaderingen tussen wijken. Dat concept is de basis van het Ministerie van de Toekomst. Ontstaan in de coronatijd, hebben we inmiddels al vierhonderd van dergelijke buurspraken georganiseerd, waarbij we nadenken over de toekomst”, zegt Knol. Ook Catherine Koekoek, mede-curator van de Rotterdamse Architectuur Biënnale, wil mensen samenbrengen om over de wat verdere toekomst na te denken.

Stappen gezet

Volgens Jantine Sijbring zijn er inmiddels stappen gezet. „Het Rondeel bestaat dit jaar dertig jaar. Dertig jaar geleden was het een moment van grote ingrepen. De laatste grote stap voor de uitbreiding van Deventer was de Vijfhoek. Dat gebeurde op de manier van het volbouwen van gras- en akkerland, waarbij er niet veel rekening werd gehouden met de bodem en water in het gebied. Dat zouden we nu niet meer zo doen.”

Tijden zijn veranderd en bouwmaterialen en -methoden zijn in ontwikkeling. Inmiddels zit gebouw X op het terrein van de Deventer Gasfabriek vol stro als isolatiemateriaal in panelen van het bedrijf Strobox uit Deventer, staat er in de Tuinen van Zandweerd een hele reeks biobased huizen en moet het toekomstige appartementengebouw SILO in het Havenkwartier voor minstens de helft uit hernieuwbare grondstoffen bestaan. Ook een uitbreiding van Dimence op de Rielerenk wordt een duurzaam gebouw.

In het nabijgelegen dorp Broekland timmert het bedrijf Tala aan de weg met het ontwerp en de bouw van biobased woningen en gebouwen. Om een paar voorbeelden te noemen.

Genoeg bouw kandidaten

Carmen Oude Wesselink, ketenregisseur van Boeren voor Biobased Bouwen Regio Stedendriehoek, rekent intussen op een akkoord tussen rijk en gemeenten dat later dit jaar zou worden gesloten, waarbij gemeenten aan bouwprojecten een eis van minimaal 30 procent biobased bouw materiaal gaan stellen.

Volgens sommigen mag dat percentage nu al omhoog. Met het nieuwe gebouw SILO in het Havenkwartier heeft Deventer laten zien dat een ambitie van 50 procent biobased genoeg bouw kandidaten oplevert. Het project is gegund aan het Amsterdamse Architectenbureau Space & Matter in samenwerking met de Heutink Groep en NL Architects. Space&Matter is ook betrokken bij het toekomstige appartementengebouw op de plek van de vroegere Deventer ijsbaan.

Aan het Plekberaad in de Deventer Schouwburg namen vijftien deskundigen op het gebied van Bioregionaal (ver)bouwen deel.

Jaarverslag Rondeel

De oogst van een jaar de focus van Architectuurcentrum Rondeel op het thema “Biobased Bouwen” is nu samengevat in een jaarverslag. Hierin is een korte samenvatting opgenomen van onze activiteiten en daaraan gekoppeld de geleerde lessen. We zijn er trots op! Je kunt het verslag ophalen bij ons Architectuurcentrum, Assenstraat 14 te Deventer

Eén belangrijke les is dat er in onze regio veel gebeurt op dit gebied. Er is een mooi samenspel in ontwikkeling tussen de boeren, die overgaan op het telen van gewassen voor biobased bouw materiaal, voornamelijk hennep, en de woningcorporaties, bouwbedrijven, ontwikkelaars en architecten, die bereid zijn deze bouwmaterialen te gebruiken. Natuurlijk ligt er ook nog een hele uitdaging b.v. als het gaat om het aantrekken van industrie om het basismateriaal te verwerken tot bouw- en isolatiemateriaal. Maar we zijn goed op weg.

<https://rondeeldeventer.nl/verslag-2024-biobased-bouwen-is-klaar/>

FASadE Amersfoort

18 en 21 september

Jane's Walks: Schatzoeken in het Soesterkwartier

Wandelend gesprek over de ruimtelijke kwaliteit van het Amersfoortse Soesterkwartier.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/janes-walks-schatzoeken-in-het-soesterkwartier/>

Tekst: Erik van Marissing

Foto's: FASadE

In september organiseerde FASadE twee 'Jane's Walks' door het Soesterkwartier, in navolging van eerdere edities elders in Amersfoort. De een vond 's avonds plaats en de ander overdag. Zo konden we ervaren wat het verschil tussen overdag en 's avonds doet met de beleving van zowel bewoners als bezoekers. Onder leiding van Eugène Zaaijer voerde 'het wandelende gesprek' ons in 1,5 uur langs bijzondere plekken, karakteristieke straten en beschermd stadsgezichten, met het Wijkmuseum in de Sint Bonifaciusstraat als natuurlijk vertrek- en eindpunt. Sommige deelnemers kenden het werk van Jane Jacobs al en hebben hier in hun werk nog wel eens mee te maken. Anderen sloten zich om persoonlijke redenen aan, bijvoorbeeld uit algemene interesse of omdat hun grootouders hier vroeger woonden. Ook liepen er enkele bewoners mee, die uit eigen ervaring over hun buurt konden vertellen. De voorzitter van het Wijkmuseum, waar de geschiedenis van het Soesterkwartier levend wordt gehouden, maakte het gezelschap compleet.

Het leuke aan zo'n divers gezelschap, is dat plekken waar je normaal gesproken zó aan voorbij zou gaan, je nu op-eens opvallen, omdat iedereen weer andere dingen ziet of benoemt. De kunst is volgens Jane Jacobs om "aandachtig en met zo weinig mogelijk verwachtingen vooraf [te] kijken naar de gewoonste taferelen en voorvallen en proberen te zien wat ze betekenen en of daartussen enige principiële samenhang opduikt". Ze spreekt in dit verband van 'schatzoeken' en benadrukt dat je daar geen doorgewinterde onderzoeker voor hoeft te zijn. Nieuwsgierig zijn naar hoe de stad in elkaar zit, volstaat.

De beste manier om daar invulling aan te geven is door de wijk te voet te verkennen en af en toe even stil te staan om rond te kijken, te benoemen, te duiden en te begrijpen. Lopen brengt namelijk een ander tempo met zich mee dan de snelheid waarmee we gewoonlijk om ons heen kijken als we op de fiets, in de bus of in de auto zitten. Door-dat je vrijwel overal kunt komen, zie je bovendien veel beter hoe plekken zich tot elkaar verhouden en wat zaken als tijd en afstand betekenen voor de beleving van een wijk. Extra verrijkend is dat het gesprek waarin dit wordt geduid, plaatsvindt op de plek waar het over gaat.

Het is geen verrassing dat een veelzijdige wijk met zoveel historie ontzettend veel taferelen en voorvallen herbergt die onze nieuwsgierigheid wekken. Op de Soesterweg vertelt een bewoner bijvoorbeeld uit ervaring dat de Joodse begraafplaats, die ingeklemd ligt tussen voormalige boerderij Café de Gooijer en een aantal woonhuizen, weliswaar gesloten is voor publiek, maar bij belangstelling wel degelijk kan worden bezocht. We worden er tevens gewezen op een aantal voormalige winkels dat inmiddels tot woning is getransformeerd. Ook elders in de wijk zijn de meeste buurtwinkels verdwenen. Gelukkig zijn er wel een paar plekken in de wijk waar je voor een klein bedrag een maal-tijd kunt krijgen, zoals bij de Emmaüskerk, waar eerste maandag van de maand samen kan worden gegeten. Dat is belangrijk, want uit eten gaan is voor veel mensen niet meer te betalen.

Als we doorsteken via het voormalige spoorwegterrein rond de Wagenwerkplaats, valt op dat hier veel kleine be-drijven zitten die de voormalig industriële plek een karakteristieke sfeer geven. Even verderop ligt de Soesterhof. Deze duurzame buurt is in 2020 in collectief particulier opdrachtgeverschap gebouwd en in veel opzichten anders dan anders. Een bewoner vertelt ons bijvoorbeeld over de gebruikte bouwmaterialen, de verschillende soorten zonnepanelen, de onderlinge afspraken tussen de bewoners, de gemeenschappelijke binnentuin met ontmoetings-ruimte, het ontbreken van schuttingen en de bewust buiten het terrein geplaatste schuurtjes en fietsenberging. Bijzonder is dat hier niet de gemeente, maar het bewonerscollectief verantwoordelijk is voor onder meer de straat-verlichting en de publieke ruimte. Interessant is ook de uitleg over waarom we hier zo'n specifieke begroeiing aantreffen. De grond zit namelijk vol met ijzervijlsel en is bovendien in de loop der tijd zo zwaar aangestampt door alle machines dat veel bomen en planten het hier moeilijk hebben.

Het zijn typisch van die zaken die je anders nooit zouden zijn opgevallen. Het buurtje zelf leidt tot veel enthousiasme, al bekruipt ons ook een beetje het gevoel van een eilandje in de stad. Ondanks nobele pogingen is het de bewoners nog niet gelukt om echt aansluiting bij de rest van de wijk te krijgen.

Natuurlijk komen al wandelend ook de serieuze onderwerpen aan bod. Eugène weet te vertellen dat bewoners van het Soesterkwartier bovengemiddeld veel hittestress ervaren en vrijwel direct stellen we vast dat een oplossing nog niet zo eenvoudig is als het misschien lijkt. De impact die het op de bewoners heeft, zorgt bovendien voor verdeeldheid. Ten noorden van de Noordewierweg zijn huiseigenaren bijvoorbeeld veelal in staat om hun huis en tuin te verduurzamen en te vergroenen, daar waar de huurders ten zuiden van deze weg veel minder mogelijkheden hebben om zich te weren tegen hitte en hevige regenval. Met name in de Bloemenbuurt zijn de straten heel erg ver-steend en wordt de schaarse ruimte vooral

gebruikt om te parkeren. Veel bewoners hebben een of zelfs twee auto's. Het openbaar is (te) duur en deelmobiliteit is niet altijd een optie. 'Bijvoorbeeld als je vaak naar het ziekenhuis moet', zo legt een bewoner uit. En dan zijn er nog de ondernemers met een bedrijfsbus die deze na werktijd ook nog ergens moeten parkeren.

Natuurlijk komen al wandelend ook de serieuze onderwerpen aan bod. Eugène weet te vertellen dat bewoners van het Soesterkwartier bovengemiddeld veel hittestress ervaren en vrijwel direct stellen we vast dat een oplossing nog niet zo eenvoudig is als het misschien lijkt. De impact die het op de bewoners heeft, zorgt bovendien voor verdeeldheid. Ten noorden van de Noordewierweg zijn huiseigenaren bijvoorbeeld veelal in staat om hun huis en tuin te verduurzamen en te vergroenen, daar waar de huurders ten zuiden van deze weg veel minder mogelijkheden hebben om zich te weren tegen hitte en hevige regenval. Met name in de Bloemenbuurt zijn de straten heel erg ver-steend en wordt de schaarse ruimte vooral gebruikt om te parkeren. Veel bewoners hebben een of zelfs twee auto's. Het openbaar is (te) duur en deelmobiliteit is niet altijd een optie. 'Bijvoorbeeld als je vaak naar het ziekenhuis moet', zo legt een bewoner uit. En dan zijn er nog de ondernemers met een bedrijfsbus die deze na werktijd ook nog ergens moeten parkeren.

Op plekken waar niet geparkeerd wordt en er ruimte voor meer groen lijkt te zijn, blijkt een wirwar aan kabels en leidingen onder de grond roet in het eten te gooien, tot frustratie van een jong stel dat graag wat meer bomen in de straat zou hebben en al van alles geprobeerd heeft. Bewoners kunnen hun toevlucht zoeken op plekken als de Speeltuin Rivierenwijk, waar je van oudsher in het groen kunt 'verpozen', zoals vrijwilliger Evelien beeldend vertelt. Maar ook een minder voor de hand liggende plek biedt uitkomst, namelijk de begraafplaats. Hier is het is de zomer aanzienlijk minder warm, zo zien we op de hittekaart. Niet iedereen ziet zichzelf hier echter op een bankje zitten. Het is toch wat vreemd, luguber misschien zelfs, om tussen de graven te ontspannen. Misschien verklaart dat ook waarom sommige bewoners die meelopen hier nog nooit zijn geweest. Op andere plekken zagen we eerder dat

functionaliteit en schoonheid wel goed kunnen samengaan, bijvoorbeeld bij een iconisch transformatorhuisje in de Violenstraat en de met tuintjes gedecoreerde afvalcontainers in de Berkelstraat.

Al wandelend constateren we dat het water de bewoners van het Soesterkwartier voor behoorlijk wat uitdagingen stelt. Hier en daar komen we de eerste tekenen van klimaatadaptatie tegen, zoals in een met natuurlijke materialen gemaakt speeltuintje bij de Narcisstraat waar een van de bewoners graag met haar kleinkind komt, een wadi in de binnentuin van de Soesterhof, verbonden met een diepe waterberging, die in principe droge voeten zouden moeten garanderen. Symbool voor de toenemende wateroverlast is het piratenschip in de Speeltuin Rivierenwijk, dat zich -toevallig of niet- precies op het laatste punt van de wijk bevindt en bij hevige regen onder water komt te staan.

Een ander vraagstuk dat veelvuldig terugkomt, is het feit dat er rond de wijk volop gebouwd gaat worden en dat bewoners vrezen voor aantasting van het karakter van de wijk en toenemende verkeersdruk. Exemplarisch is het smalle strookje rafelrand tussen De Machinist en het spoor, waar een appartementencomplex zal verrijzen. De bewoners van de Soesterhof waren al bekend met de plannen toen ze hun wooninitiatief startten. Nu ze er echt wonen komt de hoogbouw toch wel erg dichtbij en doemen NIMBY-gevoelens op. Het vrije uitzicht is toch wel heel plezierig en een toename van het verkeer in het tot nu toe stille straatje en de schaduw die mogelijk zorgt voor minder opbrengst van de zonnepanelen baren zorgen. Vooral het verdwijnen van het laatste stukje speelruimte is on-derwerp van gesprek. In de meest brede zin van het woord: kinderen ravotten hier, jongeren kunnen hier ongestoord rondhangen en volwassenen ontmoeten elkaar hier tijdens het uitlaten van de hond. Het roept de vraag op wat ruimtelijke kwaliteit nu precies is en hoe de onderliggende kenmerken 'mooi', 'functioneel' en 'toekomstbestendig' zich tot elkaar verhouden.

De grootste schat die we tijdens onze wandelingen door het Soesterkwartier hebben ontdekt is dat we in alle diversiteit die beide groepen wandelaars kenmerkte unaniem tot het besef zijn gekomen dat plekken pas van waarde zijn als bewoners en bezoekers er betekenis aan toekennen, ongeacht of ze zo bedoeld zijn of niet.

Niet alles werkt zoals het ooit bedacht is en niet alles kan zo zijn als je zou willen. Dat is precies wat het Soester-kwartier zo'n unieke wijk in Amersfoort maakt en waarom het zo belangrijk is om onder andere via dit soort wandelingen te blijven vaststellen wat ruimtelijke kwaliteit is en hoe we die ook voor de toekomst kunnen waarborgen.

Arcam Amsterdam

19 september

Minervahaven, het grote transformatiegebied van Haven-Stad

Wandeldialoog in de Minervahaven Amsterdam.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/minervahaven-het-grote-transformatiegebied-van-haven-stad>

Tekst: Arcam

Foto's: Maarten Nauw

Op 19 september organiseerde Architectuurcentrum Amsterdam (Arcam) de Wandeldialoog Minervahaven. De locatie van deze wandeldialoog bevindt zich midden in het grote transformatiegebied van Haven-Stad. Hier wordt een industrieel gebied getransformeerd tot woon-werkwijk. Dat betekent een ingrijpende herschikking van functies, die gepaard gaat met verdichting, energietransitie, klimaat-, mobiliteits-, veiligheids en watervraagstukken. Vanwege de complexiteit van deze opgave volgt Arcam de ontwikkelingen en vraagstukken die daarbij horen op de voet. In onze galerie hebben we onder andere een multimediale maquette staat die inzicht geeft in de plannen en ruimtelijke uitdagingen van het gebied.

De Minervahaven is een deelgebied van Haven-Stad. In de Minervahaven zitten veel verschillende bedrijven, van kleine startups tot grote gevestigde bedrijven met zwaardere industrie.

Nu de eerste ontwikkelingen van start zijn gegaan, komen ook de verschillende (maatschappelijke, bedrijfs-, gemeentelijke, bewoners-) belangen duidelijker naar voren.

Daarom ging Arcam aan de slag met deze twee handreikingen van MOOI Nederland:

1. Clusters van grootschalige bedrijfsvestigingen
2. Groen en gezond leven in de stad: netwerken met meer ruimte voor natuur, bewegen en ontmoeten

Wandeldialoog

De middag van de Wandeldialoog bestaat uit een introductie, voorstelronde, een wandeling langs uiteenlopende bedrijven en een wensen- en kansenspel. Tijdens de wandeling vertellen deelnemers over hun betrokkenheid (brouwerij, vastgoedontwikkelingen, huisvesting, volkstuinen) en gaan met elkaar in gesprek. We starten dit gesprek met thema's en zinssneden uit de Handreikingen. Gevolgd door het wensen- en kansenspel in twee groepen.

Doel van de middag is onderzoeken of de koppeling van lokale perspectieven aansluiten op cq verbonden kunnen worden aan de beleidskaders in de Handreikingen, met als casus de toekomst van de Minervahaven. Dit doen we door kennis uit het veld te koppelen aan kennis van de experts. Welke kansen liggen er volgens de huidige gebruikers? Welke kansen liggen er volgens de experts? Hoe verhouden deze zich tot elkaar?

De deelnemers aan de Wandeldialoog zijn Marcel la Rose (Ondernemersvereniging Westpoort), Marijn Kloosterboek (Tuinpark Zonnehoek), Marjet Wessels Boer (De Bonte Zwaan), Ernst Tjaden (Bierbrouwerij Breugem), Diego Pos en Trudi Hengeveld (Samen Haven-Stad maken), Paul Heering (Heren2), Marit Hooijboer (Port of Amsterdam), Arjan Klok (Hoofd stedenbouw Haven-Stad, gemeente Amstecrdam), Eric Frijters (FABRICations), Annemijn Oskam (Mooi Nederland), Renson van Tilburg (Mooi Nederland) en Sven Butteling (D/Dock).

Organisatie: Indira van 't Klooster (directeur Arcam), Karlijn Besse (Architect Other Spheres), Maxime Schuurin (stagiair Arcam) en Daphne Bouman (Programmamaker Arcam). Foto's zijn gemaakt door Maarten Nauw.

Wensen- en Kansenspel

Het Wensen-en Kansenspel is ontwikkeld door Other Spheres en al eerder toegepast tijdens ontwerpend onderzoek naar de nabijgelegen Petroleumhaven. Het spel bestaat uit meerdere rondes. In de eerste ronde schrijven deelnemers in gezamenlijkheid hun wensen op de kaarten. Een aantal van deze gezamenlijke uitspraken zijn te lezen in het oranje in de alinea's hieronder. De kaarten zijn ingedeeld in zes thema's: energie, leefbaarheid, materialen, water, biodiversiteit en economie. Vervolgens leggen de deelnemers de kaarten op het diagram op basis van prioriteit, waarbij de binnenste ring belangrijk is en de buitenste ring onbelangrijker. De derde stap is het individueel prioriteren, waarbij de deelnemers ieder zes stickers kunnen plakken op kaarten van beide groepen. De laatste stap is het verbinden van locaties in het gebied aan de kaarten met een hoge prioriteit.

De twee groepen waar zo divers mogelijk ingedeeld met in beide groepen een aantal beleidsmakers en systeemdenkers en lokale en maatschappelijke organisaties. Bij beide groepen was ook een voorzitter aanwezig om het gesprek gelijkwaardig te leiden. In totaal duurt het wensen- en kansenspel ruim een uur.

Algemene bevindingen

De handreikingen sluiten in het algemeen goed aan op de thema's die lokaal ook spelen. De thema's worden groot of klein, aangestipt en uitgelicht in de documenten. Echter, tijdens de lokale exercitie bleek ten eerste dat de kennis zoals geformuleerd in de Handreikingen vaak erg systemisch van aard is. Lokale belangen en kennis bieden een verdiepende toevoeging op de handreikingen.

Dit wordt hieronder inhoudelijk verder toegelicht. De systemische en beleidsmatige taal van Handreikingen zijn ook niet altijd even toegankelijk voor lokale partijen.

Door de algemene formuleringen, vaak in een ruimtelijk jargon, is het voor bijvoorbeeld ondernemers en buurtverenigingen niet vanzelfsprekend om zich hierbij betrokken te voelen, of er mee aan de slag te gaan. Lokale bijeenkomsten met wandeling en een spel draagt bij aan de vertaling en slaat een brug tussen beleid en praktijk. Willen de handreikingen echt van invloed zijn op lokale stakeholders, dan zijn dit type bijeenkomsten nodig. Lokale bijeenkomsten zoals de Wandeldialoog kunnen meer verdieping geven aan wat termen zoals 'water-en bodem sturend' betekent voor een gebied. Mensen in het gebied hebben veel ervaringskennis over waar vaak hoogwater is en welke historische dijken er bijvoorbeeld zijn. De gespreksstarters, op te vragen bij Arcam, zijn een eerste vertaalslag van de vraagstukken uit de handreikingen naar lokale kennis.

Als je lokale partijen wilt betrekken, moet helder zijn wat hun rol is, welke kennis van ze verwacht wordt. Stel een vergoeding voor hun tijd beschikbaar. Als dit goed wordt voorbereid, bieden lokale sessies rondom de Handreikingen een aanleiding voor lokale partijen om elkaar beter te leren kennen. Zo werd tijdens de wandeldialoog al een Vrijmibo afgesproken tussen de tuinders en Brouwerij Breugem.

Lokale belangen in ruimtelijke ontwikkelingen

Uit de gesprekken aan de tafels kwam een aantal concrete adviezen van lokale organisaties aan de opstellers van de nationale beleidshandreikingen:

- Lokale organisaties en ondernemingen hebben – zoals bekend – unieke kennis in huis over het gebied, en juist over de timing van hoe de ontwikkelingen aansluiten bij bijvoorbeeld de ambities van ondernemers moet je lokale kennis betrekken.
- Het Ministerie denkt in systemen, vaak impliciet: wees aan het begin van een gebiedsontwikkeling bewust van met welke systemen je als vanzelfsprekend beschouwt en of/welke vertaling naar een specifieke lokale context dan nodig is.
- Uit de Handreikingen blijkt weinig besef van een tijd na een beleidshorizon (meestal 2040 of 2050), In hoeverre kijkt het Ministerie over de korte termijnconsequenties heen? Kunnen de spelregels daarop aanpasbaar worden gemaakt?
- Taal is een belangrijke schakel. Het is van belang dat beleid en de lokale wereld dezelfde taal spreken. Let hierbij op het gebruik van woorden en maak ruimte voor mensen die zich niet in beleidstaal kunnen uitdrukken.
- Zorg ervoor dat bij rondetafelgesprekken iedereen een gelijkwaardige positie heeft, bijvoorbeeld door zowel als groep als individueel input te laten leveren, individueel stemmen en goede gespreksleiding. De methode van het Wensen- en Kansenspel zorgt ervoor dat belanghebbenden zowel in groepsverband als individueel input geven. De prioritering en het toepassen op de kaart in het tweede deel van het spel draagt bij aan de concretisering van wat er wordt gezegd.

Inhoudelijke bevindingen

Inhoudelijke bevindingen over Handreiking Groen en gezond leven in de stad: netwerken met meer ruimte voor natuur, bewegen en ontmoeten

“Een biodiverse Minervahaven heeft geen losse clustertjes groen, maar een samenhangend ecosysteem.”

Een belangrijke boodschap uit de bijeenkomst is dat bestaande sociale, groen- en werk- structuren moeten worden meegenomen in de ontwikkeling van Minervahaven. Door verder te kijken dan de grenzen van deze nieuwe wijk. Een groene en gezonde wijk is verbonden met andere buurten. Ook het groen in de wijk moet met elkaar verbonden zijn, zowel voor de ecologie als voor wandelen en recreatie is dit gewenst. Deelnemers zien veel kansen in het toepassen van lokale beplanting en gewassen met een waterzuiverend vermogen. Onderzoek welke bomen en begroeiing de meeste kans maken in dit gebied en gebruik bestaande bomen. Partijen zoals het Tuinpark kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

“Het water is een economische entiteit, maar ook voor recreatie (zwemmen, roeien, varen), afkoeling en berging”

Ook stellen lokale kennisdragers het behoud van de historische betekenis van het water als een belangrijk thema in de ontwikkeling van Haven-Stad. Volgens de deelnemers zou water het leidende afwegingsprincipe moeten zijn in de ontwikkeling van Minervahaven en Haven-Stad, wat in lijn is met bodem- en watersturen denken, maar dat is voor lokale partijen niet altijd duidelijk dat dat hetzelfde is. Aanvullend hierop wordt genoemd dat er grote behoefte is aan zwemwater. In de handreiking wordt zwemwater met name bekeken vanuit recreatief oogpunt maar het is ook van belang voor afkoeling in een stad waar hittestress voor komt. Tot slot is het water ook een barrière, de brug over het IJ is erg belangrijk voor dit gebied.

“Leefbaarheid en sociale cohesie zijn speerpunten in de ontwikkeling van de Minervahaven.”

De Handreikingen lijken vanuit een tabula rasabesef te zijn ontwikkeld. Belangrijke lokale identiteitvormers zijn plekken zoals een voetbalclub en een volkstuinvereniging. Tijdens de planontwikkeling moet er al aandacht zijn van het behoud van de bestaande sociale structuren die deze verenigingen dragen. Omliggende buurten moeten structureel betrokken worden bij transformaties waarbij de leefbaarheid verbeterd wordt. Zij hebben bijvoorbeeld kennis over belangrijke fiets- en wandelroutes die al bestaan. Tegelijkertijd wordt genoemd dat er meer gedacht moet worden vanuit de toekomstige bewoners van de wijk. Wat zullen hun wensen zijn? De Handreikingen denken vooral vanuit het nu en minder vanuit wat was en de toekomstige gebruikers.

“De stad hoeft niet zo strak aangeharkt te zijn.” aldus een lokale maker.

De openbare ruimte hoeft niet alleen functioneel te zijn, laat ruimte over voor spontane invulling van plekken, zodat gebruikers zelf ook kunnen bijdragen. Een fijne buurt ontstaat niet alleen plaats op de plekken die daarvoor gecreëerd zijn. Denk daarnaast onder andere ook na over de rol van lokale kunstenaar in de ontwikkeling van het gebied.

“Ondernemers en bewoners dragen bij aan hun eigen energieopwekking/behoefte.” “We willen geen last hebben van de transitie, maar baat.”

De Minervahaven moet in de toekomst zelfvoorzienend in energie kunnen zijn, aldus De Buren van Haven-Stad. De deelnemers vinden dat circulariteit met name bereikt kan worden door bestaande gebouwen niet te slopen, de bestaande gebouwen te gebruiken voor woningen en nieuwe gebouwen flexibel te bouwen. Gebouwen en straatmeubilair moeten van gerecycled materiaal ontworpen worden of in de toekomst hergebruikt kunnen worden. Hier wrekt zich dat de Handreikingen geen verantwoordelijk (kunnen) nemen voor of financiële ondersteuning of kennis (kunnen) bieden aan lokale organisaties en overheden die daar zorg voor moeten dragen. Zo vallen de Handreikingen meermaals tussen wal en schip.

‘We moeten de stad niet op slot zetten met juridische clausules.’

Tot slot, het transformatieproces zelf is ook belangrijk. Belangen tussen de verschillende netwerken moeten transparant worden gemaakt, besproken en gerespecteerd. Op lokaal en regionaal niveau moeten processen overzichtelijk en helder worden georganiseerd. Hoe kunnen de Handreikingen hierin ondersteunen of faciliteren?

Bevindingen over Handreiking: Clusters van grootschalige bedrijfsvestigingen. In de gesprekken bestaan verschillende meningen over het belang van monofunctionele bedrijfsterreinen.

“Het is niet per definitie erg dat bedrijventerreinen los staan van de rest van de stad”.

Kijk goed naar de kwaliteiten van het bedrijfsterrein om te beslissen of er functies gemixt kunnen worden. Veel bedrijvigheid in de Minervahaven laat zich moeilijk combineren met woonfuncties. Wanneer er gemixt kan worden is het belangrijk dat de menselijke maat in acht wordt genomen. Denk hierbij aan het toevoegen van veilige fietspaden, stoepen en oversteekplaatsen. Deelnemers geven aan het belangrijk te vinden om wonen en werken dicht bij elkaar te houden.

“De loodgieter moet om de hoek zitten en niet in Purmerend”. “Vind een juiste balans van werk en wonen, zorg voor sterke ecosystemen.”

Een breed gedragen devies onder de lokale beleidsmakers is dat het ‘geheel’ niet uit het oog verloren moet worden. Wanneer alle thema’s en belangen worden nagestreefd is het gewenste eindbeeld van belang om regelmatig terug naar te pakken. Wonen en werken staan niet los van elkaar, we moeten ervoor zorgen dat ook kleine ondernemers een plek hebben. De huidige spelregels lijken dit nu uit te sluiten, hoe kunnen we hier verandering in brengen?

Opvallend is dat niet alle ondernemers ervan bewust zijn dat ze op een buitendijks gebied werken en wat de consequenties kunnen zijn. Het Tuinpark ervaart soms wel erg natte gronden, maar wist niet dat de oorzaak wellicht daarmee te maken heeft.

Duidelijke informatievoorziening is dus van belang. Opnieuw: bodemwater sturend beleid is niet vanzelfsprekend een duidelijk principe voor lokale ondernemers, maar de gevolgen kennen zij wel degelijk. Onbewust werken bijvoorbeeld Tuinparken natuurlijk wel met dit principe, maar ze verwoorden het niet op deze manier.

Het toevoegen van tijdelijk groen op bedrijfsterreinen wordt gewaardeerd. Groen op daken en op hoogte wordt niet als erg waardevol beschouwd: hier kunnen geen volwaardige bomen groeien en werk je niet aan goed bodemleven.

“Extra regelgeving leidt tot veel administratief werk en wellicht onhandige timing in relatie tot het reilen en zeilen van het bedrijf.”

Verduurzaming van bedrijfsterreinen gebeurt vaak al op kleine schaal bij lokale ondernemers. Voor ondernemers is het prettiger om niet vanuit regelgeving gemotiveerd te moeten worden om te verduurzamen. Ditzelfde geldt voor sociale en maatschappelijke doelstellingen, faciliteer het, maar verplicht het niet. Een divers aanbod aan soorten bedrijven draagt hieraan bij. Ondernemers willen graag hun eigen tempo bepalen met deze transities, aldus onder andere de brouwerij en de projectontwikkelaar. Zorg dus voor een flexibele regelgeving waarbij de ondernemers de ruimte krijgen om doelstellingen te laten aansluiten op hun eigen ondernemingsplan.

Lokale ondernemers hebben behoefte aan een duurzame omgang met materialen. Ondernemers geven aan graag gereedschap te willen delen en een lokale repairshop of werkplaats te hebben.

Fotograaf Maarten Nauw

AIR Rotterdam

20 september

Het Lage Land vertelt: een bewonersperspectief op de toekomst.

Gesprekken met bewoners van de laagstgelegen woonpolder van Nederland.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/het-lage-land-vertelt-een-bewonersperspectief-op-de-toekomst/>

Tekst: AIR

Foto's: AIR

Op 20 september 2024 doken we samen met Studio Nadia Nena de wijk Het Lage Land in. Tijdens de markt op het Samuel Esmeijerplein spraken we met bewoners over hun leven in één van de laagstgelegen woonpolders van Nederland. Wat vinden zij van de veranderingen in de wijk? En hoe ervaren zij de toekomstplannen?

Vanuit de gemeente en het rijk hangen er grote plannen boven de Alexanderpolder. De Oostflankvisie, de gebiedsplannen met veel woningbouw, een vergroeningsopgave, meer werkgelegenheid en mobiliteit zijn enkele van deze plannen.

AIR en Studio NadiaNena willen het geluid laten horen van de bewoners. Alle informatie die op 20 september is opgehaald verwerkt Studio Nadia Nena in een Narratieve kaart. Daarin geven we de stem van de bewoners een plek in de discussie over de toekomst van de Alexanderpolder. Op deze kaart komen de verhalen, ervaringen en wensen van bewoners samen. Zo creëren we een levendig beeld van de wijk, waar herkenbare plekken en gevoelens samenkomen.

Wat hebben we ontdekt?

Veranderingen: Bewoners zijn trots op hun wijk, maar zien ook de uitdagingen. De wijk is in rap tempo aan het veranderen, met zowel positieve als negatieve gevolgen voor de bewoners. Enerzijds is er een snellere doorloop in huurwoningen en anderzijds wonen sommige mensen bijna hun gehele leven in de wijk.

Wateroverlast: Hoewel wateroverlast een bekend probleem is in de wijk, ervaren niet alle bewoners dit als een grote zorg. Bij het doorvragen kwamen we er wel achter dat ondergelopen voetbalvelden, kelders, straten en tuinen wel 'normaal' zijn in de wijk.

Groen: De wijk oogt groen, maar vooral de oudere bewoners missen parken en grote groengebieden binnen handbereik.

Culturele voorzieningen: Er is volgens de bewoners een tekort aan culturele activiteiten in de wijk. Wil je meer weten over onze bevindingen en wat de bewoners van Het Lage Land te zeggen hebben? Houd onze website in de gaten voor de onthulling van de narratieve kaart.

ABC Architectuurcentrum Haarlem

25 september

Over 'durf klein te denken' en 'vertrouwen'

Wandeling in de Haarlemse Boerhaavewijk.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/over-durf-klein-te-denken-en-vertrouwen/>

Tekst: Henk Geist

Foto's: Marisa Beretta

Op een druilerige woensdagavond eind september verzamelen ruim twintig genodigden zich in activiteitscentrum De Kleine Ringvaart in de Haarlemse Boerhaavewijk. Tijdens een gezamenlijke wandeling door deze wijk uit de jaren 60 van de vorige eeuw, gevolgd door een maaltijd en afsluitend gesprek buigen de deelnemers zich over het vraagstuk 'ruimtelijke kwaliteit' in de Boerhaavewijk, een van de vier wijken van het stadsdeel Schalkwijk.

Onder aanvoering van Jeffrey Bolhuis van architectenbureau AP+E en Gabriël Verheggen, directeur van het Haarlemse ABC architectuurcentrum en initiatiefnemer van deze zogeheten ABC-J-wandeling, wordt letterlijk en figuurlijk stilgestaan bij vier locaties die cruciaal zijn voor de buurt: de moestuin, de leegstaande kerk, de speeltuin en een voormalige school. Deze wandeling is een experiment, benadrukt Verheggen, om met elkaar te praten over de resultaten en mogelijkheden van de revitalisering en transformatie van deze typisch naoorlogse wijk.

Het doel is een gesprek over toekomstige ontwikkelingen en over ruimtelijke kwaliteit.

Met deze activiteit wil het ABC, net als verscheidene andere architectuurcentra in Nederland, een bijdrage leveren aan de Handreikingen Mooi Nederland (MooiNL), een initiatief van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Het programma MooiNL heeft namelijk de ambitie een maatschappelijke dialoog te starten om daarmee het belang van ruimtelijke kwaliteit bij de toekomstige inrichting van ons land te borgen. „Hoe kunnen we meenemen wat bewoners en betrokkenen willen met hun wijk? Waar kunnen we ze een plekje geven in dit proces”, zegt Marleen de Ruiter, namens MooiNL een van de aanwezigen bij deze ABC-J-wandeling.

Buurtbewoners, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en de gemeente Haarlem, kunstenaars, ontwerpers/architecten en stadsmakers behoren tot de genodigden voor deze ABC-J-wandeling door de Boerhaavewijk. In zijn inleiding en tijdens de wandeling deelt architect Jeffrey Bolhuis zijn ervaringen. Hij is samen met o.a. Studio DMAU al zo’n vijf jaar betrokken bij de revitalisering van de wijk. Zijn ervaring is dat er veel leeft aan initiatieven in de Boerhaavewijk. „Je hebt hier meer diversiteit dan in Haarlem Centrum, alleen zie je het bijna niet. Je moet het een plekje geven, je moet ruimte laten voor dingen die niet gepland zijn. Maar het is moeilijk om daarvoor plekken vrij te laten. Je moet ook niet meteen gaan tekenen, maar voortbouwen op wat er al is en eerst praten met de buurt. Wat speelt er eigenlijk? Daarom hebben wij ook een kantoortje in de buurt.” Dat is ook de ervaring van Anouk Corel van corporatie Elan Wonen. „Er wordt van bovenaf vaak een enorm programma opgelegd. Je kunt je afvragen in hoeverre dat in balans is met de behoefte van de wijk. Kijk bijvoorbeeld naar de dichtheden waarmee nu wordt gebouwd in Schalkwijk. Er ontstaat een nieuw stukje stad, maar wat heeft dat nog te maken met de rest van Schalkwijk?”

De eerste stop tijdens de wandeling is bij buurtmoestuin KIEM!. „Groen is belangrijk om je thuis te voelen, ook voor nieuwkomers in de wijk”, zegt Marye Cherrie van KIEM!.

„We zijn hier gewoon begonnen door letterlijk tegels te lichten op dit voormalige schoolplein. Het is leuk om te zien hoe deze plek nu mensen samenbrengt. Dit is een plek waar buurtbewoners op aan kunnen haken. Een kleine groep is echt betrokken bij deze gezamenlijke tuin en we krijgen regelmatig bezoekers die willen zien wat zo iets met een buurt kan doen. We geven hier ook workshops waarbij we kennis over het verbouwen van gewassen kunnen overdragen.” „Deze plek werkt echt verbindend”, verzekert Mahad Ahmed van de Stichting Somaliërs Haarlem en Omgeving, „een plek waar je elkaar kunt ontmoeten. Hij wordt gerund door een community, daar ben ik zo blij mee. Er komen hier kinderen die nog nooit een plant hebben gezien. De tuin geeft een dorps karakter aan een stedelijke wijk.” Jeffrey Bolhuis: „Deze tuin maakt duidelijk hoe je groen kunt inzetten als drager van een nieuwe kwaliteit, zowel ruimtelijk als sociaal.”

Een baken in de buurt. Zo kun je de rooms-katholieke Moeder van de Verlosserkerk op de hoek van de Floris van Adrichemlaan wel noemen. Alleen, het gebouw is niet meer als kerk in gebruik. Het bisdom wil het gebouw graag verkopen, maar, zo wordt schuilend onder paraplu’s duidelijk gemaakt, dat is een lastige partij om mee samen te werken. Hoe kun je dit karakteristieke gebouw zoveel mogelijk hergebruiken en tegelijkertijd de bestaande kwaliteiten handhaven? De gemeente wil de kerk graag een maatschappelijke invulling geven, maar een culturele bestemming wordt ook geopperd. De kerk maakt onderdeel uit van de zone langs de Floris van Adrichemlaan die een geheel nieuwe inrichting moet krijgen. Daarvoor worden nu de eerste uitgangspunten op papier gezet: minder asfalt, meer ruimte voor water en groen, nieuwe scholen, minder plek voor de geparkeerde auto. Dat laatste is al een heet hangijzer, want bewoners willen niet af van een parkeerplek voor de deur. De buurt moet heel vroeg bij dit proces betrokken worden, luidt het advies van de deelnemers. Ze juichen toe dat er vergaande plannen zijn voor een Huis van de Buurt in deze zone.

Na de gezamenlijke maaltijd bij het afsluitende gesprek in De Kleine Ringvaart wordt vooral duidelijk dat er in de huidige ruimtelijke processen te weinig ruimte is voor initiatieven van onderaf. Jeffrey Bolhuis: „Projecten moeten steeds een business case zijn en financieel gedekt. Er zijn weinig mogelijkheden om iets te doen wat niet geregeld is, daarvoor ontbreekt bijna per definitie het vertrouwen bij de overheid.” Marleen de Ruiter: „In de Nederlandse traditie van ruimtelijke ordening is alles ‘afgekaderd’. Terwijl je juist op de niet-ingerichte plekken iets nieuws kunt creëren.” „Je moet ruimte geven aan initiatieven van onderaf, meer experimenteren, het mag ook fout gaan”, meent architect Dick Klijn, „het gaat om de kracht van kleinschaligheid. Durf klein te denken! Juist het kleine kan heel groot zijn.” En je moet zelf af en toe gewoon het heft in eigen handen nemen, betoogt Mohamed El Mesbahe van jongerenorganisatie Hattrick. Hij woont in een andere deelwijk van Schalkwijk. „Wij hebben met een paar burens het grasveld voor onze woningen ingericht als moestuin, die ruimte hebben we gewoon gepakt, terwijl het eigenlijk niet mag. Nu zijn we als burens daar gezamenlijk aan het werk en met elkaar in gesprek. We ontmoeten elkaar voor de deur!”

Hoe kan een gemeente haar ambities verbinden met wat door een wijk gewenst wordt? Wat als een grote visie (nog) geen aansluiting vindt bij bewoners? Hoe kun je als gemeente de kleine ideeën ophalen? Misschien zijn er intermediairs nodig, wordt geopperd, mensen die schommelen tussen de wereld van de beleidsmakers en die van de buurtbewoners en die werelden kunnen verbinden. Een gemeente moet misschien letterlijk meer in een wijk aanwezig zijn, oppert Peter Rethans, wijkmakelaar bij Buurts. „Dan ruik en proef je wat er in de buurt leeft. Wil je echt aansluiten bij de leefwereld van de bewoners dan moet je er echt tussen gaan zitten en in gesprek raken.” Het transformatieproces moet open en bloot worden gevoerd, mensen moeten worden uitgenodigd om mee te kijken. Je moet buurtbewoners in kleine stappen mee laten denken, luidt het advies. „Dat kan mensen ook samenbrengen en het wij-gevoel in een buurt versterken. Dat is juist in deze tijd hard nodig.”

Een ding willen de deelnemers in ieder geval uitdragen: een wandeling als deze zo met elkaar, bewoners en betrokkenen en met een verscheidenheid aan achtergronden, moeten we vaker doen!

Deelnemers

Annekee Groeninx van Zoelen (architect - vrml student TUD)
Annemieke Dekker (vrml Docent Globe Basisschol)
Anouk Corel (Corporatie, Elan Wonen)
Dick Klijn (architect - vrml student TUD)
Hans Riemens (Stichting Senioren Activiteiten Haarlem)
Heike Fein (Sint Jacob, Schalkweide woonzorgcentrum)
Henk Geist (ABC Architectuurcentrum Haarlem)
Kashif Amin (Bureau Discriminatiezaken Kennemerland)
Laura Schön (Buurtvergroener)
Mahad Ahmed (St. Somaliërs Haarlem en Omgeving)
Marisa Beretta (kunstenaar)
Mariska de Jong (ondernemer uitvaartbranche braillelaan)
Marleen de Ruiter (Vro/BZK - Mooi Nederland, Leefbare steden)
Marlies Buurman (Mooi Noord-Holland)
Marye Cherrie (KIEM! Buurtmoestuin)
Ming Li (bewoner)
Mohamed El Mesbahe (St Hatttrick jongerenorganisatie)
Peter Rethans (Wijkmakelaar Buurts!)
Sander van Schagen (Gemeente Hrlm Projectm. Voorzieningenstrook)
Thijs Asselbergs (architect aTA, vrml stadsarchitect Haarlem)
Willem Hein Schenk (architect, vrml stadsarchitect Haarlem)

Architectuurcentrum Eindhoven

3 oktober

Licht op rood, licht op groen

In gesprek over stedelijke verdichting en vergroening.

Architectuurcentrum Eindhoven.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/licht-op-rood-licht-op-groen/>

Tekst: Judith Leijssen, Jos Smeets en René Erven

Foto's: Architectuurcentrum Eindhoven

Op donderdagavond 3 oktober vond het slotdebat plaats van het symposium 'Licht op rood, licht op groen', georganiseerd door Trefpunt Groen Eindhoven, Architectuurcentrum Eindhoven, Henri van Abbe Stichting en Biotope City. Met tal van gasten werd er onder leiding van Rudy van Beurden gesproken over de noodzaak en complexiteit van stedelijke verdichting en vergroening. Het is duidelijk dat natuur niet alleen de stedeling 'dient', maar dat deze ook een eigen zelfstandige waarde bezit...

'Wat hoop je mee te nemen na vanavond', en: 'wat ga je straks anders doen?' Met die vragen opende Rudy van Beurden de slotbijeenkomst van het symposium 'Licht op rood, licht op groen'. Wethouder Rik Thijs hoopte op 'een goed gesprek' en 'nieuwe ideeën en meer begrip voor elkaars leefwereld en standpunten, om gezamenlijk een antwoord te vinden hoe we kunnen verdichten met oog voor natuur én cultuurhistorie.'

Harrie van Helmond, architect en namens Biotope City medeorganisator hoopte vooral ‘geïnspireerd te worden door interessante voorbeelden, om zo een betere ontwerper te worden’.

De eerste gastsprekers, Jacques Vink, architect en medeoprichter van de Natuurlijke Stad, startte tien jaar geleden met biodivers ontwerpen. Hij ontdekte dat veel stadswijken een rijke biodiversiteit hebben. Dit was niet alleen het geval in veel tuinsteden, maar ook in naoorlogse hoogbouwwijken. Vaak zijn er door de aanwezige groenstructuren en watergangen een groter aantal vogels te vinden als buiten de stad. Verdichting van dit soort plekken is dan ook ‘kritisch’, stelde hij: ‘Wanneer we verkeerd ingrijpen kunnen dat soort biodiverse plekken verdwijnen.’

De zaal herkende dit probleem. Het toevoegen van groen is niet moeilijk, maar het implementeren van duurzaam groenbeheer en onderhoud en de financiering daarvan is binnen verkokerde gemeenten een probleem, ook in Eindhoven. Een van de deskundigen in de zaal wees erop dat een biodiverse invulling van de openbare ruimte juist kostenbesparend is door een vermindering van onderhoud. Helaas heeft dat ook een keerzijde. Nog lang niet elke Eindhovenaar heeft begrip voor deze beheermethodes, zoals gefaseerd maaien. Dit wordt soms als een belemmering ervaren om te kunnen recreëren in het groen. Een betrokken bewoner uitte tijdens het gesprek haar frustratie over de vele brandnetels en hoge rietkragen in haar woonomgeving, gevolg van het extensiever groenonderhoud door de gemeente.

Helga Fassbinder, voormalig hoogleraar aan de TU/e en oprichter van de stichting Biotope City, sprak over het woonproject Biotope City Wienerberg in Wenen. Deze nieuwe woonwijk is gerealiseerd op een ca 5,4 ha groot voormalig bedrijfsterrein van een baksteenfabrikant. Er is gebouwd door zeven woningbouwcorporaties, waaronder corporaties die sociale huurwoningen hebben gerealiseerd én partijen die commerciële appartementen hebben ontwikkeld. Binnen een mum van tijd is juist deze plek, waar heel veel mensen compact bij elkaar wonen, uitgegroeid tot een enorme trekpleister waar mensen vanuit de wijde omgeving massaal naar toe gaan om te recreëren.

Er zijn flinke investeringen gedaan in groenvoorzieningen, zoals groene daken én groene balkons met automatische watersystemen. Bij de aanplant is minimaal 50% inheems ten gunste van lokale insecten. Fassbinder stelde dat biodiversiteit is gebaat bij langetermijndenken, en adviseerde daarom een langdurig commitment van alle betrokken partijen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dat is beter geborgd bij woningbouwcorporaties dan bij commerciële partijen.

Dat groen verbindt is inmiddels duidelijk. Vink voegde daar aan toe dat het ook enorm belangrijk is om inzicht te hebben in de uiteenlopende kwaliteiten van een plantsoen of park. Hij gaf het advies om ecologische kaarten te maken: ‘net zoals we kaarten maken van infrastructuur en verkeersstromen, kunnen ook ‘ecologische kaarten’ een enorm hulpmiddel zijn. Inzicht, kennis, biedt immers een handelingsperspectief.’ Hij illustreerde dat onder meer met de kaart die als onderlegger vormde voor de ‘groene marathon van Rotterdam’. Deze recreatieve natuurroute van meer dan veertig kilometer dwars door Rotterdam, verbindt de mooiste stukken stadsnatuur. Het geeft niet alleen inzicht maar betreft ook Rotterdammers bij het debat over de waarde van natuur voor een verdichtende stad.

Daarnaast kunnen er ook speciale kaarten worden ontwikkeld waarin uiteenlopende informatie op het gebied van ecologie en groen die al beschikbaar is, wordt gecombineerd met informatie over bijvoorbeeld klimaatbestendigheid, gezondheid en identiteit van het bestaande groen. Daarmee wordt het gemakkelijker om een strategie te bepalen, beleid te maken of een ontwerpogaven te definiëren. Stedenbouwkundige Tom van Tuijn werkt momenteel aan deze ‘groene kaarten’ van Eindhoven en presenteerde de eerste inzichten. Via ontwerp onderzoek wil hij komen tot vier themakaarten die de werking van de het groen op het gebied van klimaatrobuust, biodivers, gezond, identiteit duiden om daar mee te speuren naar de kansen en opgaven (ambitie) binnen deze thema’s.

Uiteindelijk worden de inzichten gebundeld tot één stapelkaart met de ‘overlappen en confrontaties’. De kaarten dienen uiteindelijk ter ondersteuning van interne beleidsvorming, investeringen en strategiebepaling op stadsniveau, maar kunnen ook van pas komen in het gesprek met de stadsbewoner over het groenbeleid van de gemeente.

Marlies Zuidam van FAAM architects vertelde over haar ontwerpaanpak, die ze ‘generatief ontwerpen’ noemt: ‘Door natuur, omgeving en sociale aspecten mee te wegen in bouwplannen ontstaat architectuur die de omgeving versterkt. De impact die gebruikers en gebouwen hebben op hun omgeving staat daarbij centraal. Zo kan een nieuw gebouw een verrijking zijn voor bijvoorbeeld biodiversiteit, bijdragen aan een CO2-reductie, hittestress voorkomen of bijdragen aan een betere waterhuishouding.’ Juist dit soort uitgangspunten neemt Zuidam mee in de ontwerpogave, en dat gaat steeds beter. Opdrachtgevers zien best vaak ‘nut en noodzaak’ van een groen ontwerp en ook de samenwerking met andere disciplines is steeds gebruikelijker: ‘Er is begrip, we hoeven niet meer zo stevig te overtuigen, als eerder.’

Zuidam liet zien hoe in Djept, een nieuwbouwwontwikkeling in Veldhoven, en bij ‘t Ven in Eindhoven in samenspraak met de bewoners thema’s als duurzaam en klimaatrobuust zijn meegenomen in het ontwerp. Maar er gaat ook nog veel mis. De huidige vormen van eigenaarschap belemmeren het ‘compact bouwen’. De manier van verkopen moet volgens de architect anders. Er wordt nog te veel traditioneel gebouwd gericht op vertrouwde types, zoals eengezinswoningen met eigen voor- en achtertuin. Hierdoor komen bijvoorbeeld plannen voor wooncomplexen met collectief groen niet goed van de grond. Ook is er sprake van verkokering bij de gemeente. Budgetten voor ‘rood’ komen niet beschikbaar voor ‘groen’. Ook het verbinden van natuur en techniek in gaat nog moeizaam. Zuidam noemde daarbij als voorbeeld architectuur die rekening houdt met weersomstandigheden door het ontwerpen van een intelligentie zonlichttoetredingen op basis van de lokale situatie. Zuidam gaf ook het advies om het buitengebied vrij te houden van nieuwe bebouwing: ‘Zet in op inbreiden en inweven.’

De volgende gast, Harry van Helmond, besprak een Deens project: Nye. Een ontwikkeling waarbij 220 ha landbouwgrond buiten de stad wordt getransformeerd in een waardevol ecologisch woongebied voor uiteindelijk zo'n 13.500 inwoners. De waterlopen in het landschap zijn sturend voor de ruimtelijke inrichting. Er zijn vier opvangbekkens voor regenwater op verschillende hoogte in het landschap aangebracht. Daartussen zijn in verschillende dichtheden wooncomplexen gebouwd. Bewoners bezitten daarbij geen eigen stukje grond. Vrijwel het hele gebied tussen de woningen is beschikbaar voor collectief gebruik. Tussen deze wooncomplexen, en met name rond de wateropvangen, is een bijzonder rijke bloemenflora en waterfauna ontstaan. Nye is via een lightrail verbonden met het naburige Aarhus, waardoor veel bewoners het groene buitenleven combineren met een baan in de stad. De waarde van dit project ligt volgens Van Helmond in de combinatie van de landschappelijke, ecologische aanpak met de langdurige betrokkenheid van de commerciële opdrachtgever, die contractueel heeft vastgelegd dat uiteindelijk het land en de infrastructuur in beheerstelling zonder winstoogmerk worden ondergebracht. Juist door die lange betrokkenheid ontstaan er serieuze kansen voor biodiversiteit.

Wat is de toegevoegde waarde van een stukje 'verwilderde natuur' voor de stad? Dat is een vraag die nog steeds met grote controverse is omgeven. Ecoloog Nuno Curado, coördinator van Trefpunt Groen Eindhoven, ging er kort op in. Hij besprak de Dorgololaan-case. Hier ligt een groene corridor tussen het natte lage Dommeldal en het hoger gelegen, drogere heidegebied. Door extensief groenbeheer is hier een bijzonder bos ontstaan. Volgens de meest conservatieve schatting zijn de bomen hier zo'n 60 jaar oud, dat is het dubbele van de gemiddelde levensverwachting van een Eindhovense boom. Dit zogenaamde 'broekbos', een moerassig bos, heeft grote betekenis voor de kwaliteit van het grondwater, en is van belang voor de opslag van CO2. Ook is het een welkome en beschutte rustplek voor migrerende soorten. De bomen dragen bij aan een zuivere lucht en de rijke biodiversiteit nabij het centrum van Eindhoven. Niet iedereen in de zaal was het eens met de stelling dat ook verwilderde natuur een plek in de stad verdient. Sommigen verkiezen bruikbare, 'mooie' natuur boven biodiverse, verwilderde plekken in de stad, zelfs als dat betekent dat diverse diersoorten hun habitat verliezen.

'In een wilde, natuurlijk ogende plek kunnen we ervaren dat we onderdeel zijn van een groter geheel', stelde Bert van Helvoirt. Hij is voormalig eigenaar van Helvoirt Groenprojecten en richtte in 2010 SHFT op. SHFT laat mensen op nieuwe manieren naar de wereld kijken om andere oplossingen te kunnen zien. Van Helvoirt illustreerde aan de hand van het model van waargenomen zintuiglijke afmetingen (Perceived Sensory Dimensions, PSDs) dat aantrekkelijke en groene omgevingen ook de biodiversiteit in steden kunnen verhogen. Uit onderzoek blijkt dat er een verband bestaat tussen de zintuiglijke waarneming van de natuurlijke omgeving én gezondheid. Wetenschappers proberen momenteel de deze inzichten te vertalen naar praktische toepassingen, bijvoorbeeld bij de vormgeving van groene, stedelijke zones die ook daadwerkelijk functioneren als een herstellende omgeving voor gestreste individuen.

Tot slot stelde Van Helvoirt de meer filosofische vraag hoe we ons als mens ten opzichte van de natuur positioneren. Juist door de mens niet meer te zien als 'hoeder' of 'rentmeester' van de natuur, maar als onderdeel ervan ontstaan er nieuwe perspectieven die ons handelen, of juist het niet-handelen, beïnvloeden.

Rik Thijs, wethouder met in zijn portefeuille onder meer water, groen en grondbeleid, stelde dat de grootste opgave voor het groen in onze stad zou zomaar onze mindset kunnen zijn; 'We mogen best 'groots' denken over het groen in onze stad.' Het was een aansporing die aansloot bij de oproep van Rudy van Beurden aan het begin van de avond: 'wat ga je straks anders doen?' De vier organiserende partijen zijn erin geslaagd uiteenlopende partijen – van ecologen en natuurbeschermers tot ontwerpers, beleidsmakers en betrokken inwoners – bij elkaar te brengen en duidelijk te maken dat de stadsnatuur niet alleen de stedeling 'dient', maar dat deze ook een eigen zelfstandige waarde bezit. Er is meer begrip, maar tegelijk is er nog een wereld te winnen, zeker in de communicatie naar de Eindhovenaren toe, zoals bleek uit de opmerking van de betrokken bewoner over de vele brandnetels en hoge rietkragen...

Zoetermeer Architectuurpunt

22 oktober

Fietstour079

Een architectonische fietstocht door New Town Zoetermeer.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/fietstour079/>

Tekst: Zoetermeer Architectuurpunt

Foto's: Zoetermeer Architectuurpunt

Samen met de cultuurpartners en Wethouder Wim Blansjaar werd geproost bij de mobiele Bakkerswinkel 'Proef' van Piet Hekker. Hij had zijn wagen van waaruit hij een met lokaal geteelde groenten een volledige maaltijd serveerde: soep, quiche, salade én voor alle deelnemers die meegingen op Fietstour079, een verrukkelijke scone met clotted Cream en aardbeien-confiture! (in papieren zakje compleet met houten besteken en servet... voor onderweg.

Het geheel startte om 16.00 uur, vanaf 16.30 begonnen optredens in het CKC&Partners en om 17.00 vertrok de fietsersgroep om klokke 19.00 uur weer terug te arriveren op de Leidsewallen 80.

Een stop werd gemaakt op de Broekwegzijde 175, Buurttuin Zoete Aarde met een biobased, tuinpaviljoen, Buurma & Dulgar Architecten, en bij JJ Music House, waar mensen ook even naar binnen konden. Dit was de plek om ook even te genieten van de scones.

Voorafgaand aan het fietsen stelden we deelnemers onderstaande vragen:

Vind jij Zoetermeer een groene stad? Waarom?

Kies je vaker voor de auto of voor de fiets? Waarom?

Woon je in nabijheid van groen? Ga je er vaak heen? Wat doe je in het groen (sporten, wandelen, picknicken...)?

Wat houdt je tegen om naar groene plekken te gaan in Zoetermeer?

Welke groene plekken/verbindingen zouden beter gemaakt kunnen worden in Zoetermeer?

Wat ontbreekt nog in de groene gebieden van Zoetermeer?

Hoe zou het stadshart nog beter kunnen worden aangesloten op groen?

Zijn er genoeg plekken om je fiets te stallen?

Zijn de parken en recreatiegebieden voldoende toegankelijk voor alle bevolkingsgroepen? Denk ook bijvoorbeeld aan rolstoelgebruikers.

Ga je vaak naar een culturele instelling in Zoetermeer? Zijn deze goed bereikbaar?

Hoe kom je daar? Fiets, auto of lopende?

In de komende tijd volgen quotes en antwoorden van deelnemers Fietstour079.

Deze fietstocht met kaart, te downloaden en op steenpapier gedrukt (oplage 275) is een blijvende fietstocht voor Zoetermeer.

Ook na de gegidste Fietstour079 kan deze routekaart mensen inspireren om vooral ook op de fiets natuur en cultuur in Zoetermeer te ontdekken.

CBK Zeeland

6 november

Mooi Zeeland

Dialogo over de ruimtelijke kwaliteit van Zeeland.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/mooi-zeeland/>

Tekst: Bono Siebelink

Foto's: CBK Zeeland

Op woensdag 6 november kwam een diverse groep experts en stakeholders uit de provincie Zeeland bij elkaar voor een dialoog over het borgen van ruimtelijke kwaliteit in de provincie. Het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening is op zoek naar lokale feedback op de handreikingen van het programma MooiNL en benut hierbij het netwerk en de kennis van lokale architectuurcentra in heel Nederland. Van alle toepasselijke 12 handreikingen zijn alleen 'Groenblauwe Dooradering' en 'Biobased (Ver)bouwen' besproken.

Vragen vooraf

- Hoe kunnen de lokale en regionale stakeholders samen meer ruimtelijke kwaliteit te ontwikkelen?
- Hoe toepasselijk zijn de handreikingen voor Zeeuwse gebieden en opgaven?
- Zijn er Zeeuwse gebieden en opgaven die hiermee niet geholpen worden?
- Welke rol speelt ieder in de samenwerking voor ruimtelijke kwaliteit?

Samenvatting van de uitkomsten

De handreikingen bieden algemene gethematiseerde richtlijnen die lokaal maatwerk voor cultuurlandschappen mogelijk maken, op basis van grondtypen en de input van diverse stakeholders. Voor dat maatwerk zijn ontwerpers nodig als procesmoderatoren, met ruimtelijke kwaliteit als missie, collectief gebiedsmanagement als middel en de handreikingen als toolbox. Het koppelen van korte en lange termijnkansen en risico's is een belangrijke voorwaarde voor het slagen van de missie. Er is een gedeeld geloof dat bestaande en nieuwe pilots in gebiedsgerichte aanpak, met het gebruik van de handreikingen, bij kunnen dragen aan het verzetten van bestuurlijke bakens om de reeds levensvatbare toepassingen op te schalen in antwoord op de urgente transitievragen.

Geen blauwdruk ('Groenblauwe Dooradering')

Het behalen van tien procent groenblauwe dooraderingen door Nederlandse landschappen in 2050 is noodzakelijk vanwege de nationale en Europese richtlijnen rondom natuur, water en klimaat. Daarbij verschilt de aanpak per landschap. Voor de duin-, dijk- en zeekleigrond van Zeeland moeten we denken aan ecologische oevers, erfbeplanting en de herinrichting van sloten en kreken. Per gebied is maatwerk nodig en zal met lokale stakeholders overeengestemd moeten worden welke gezamenlijke problemen er spelen. Daarvoor moeten eerst alle neuzen dezelfde kant op. De handreiking 'Groenblauwe Dooradering' is daarvoor geen blauwdruk, maar een handzaam stappenplan voor verdere gebiedsgerichte aanpak.

Burgerinitiatief 'Zeeland Bruist' merkt meteen op dat de handreiking niet de volledige complexiteit van het watersysteem inzichtelijk maakt omdat het geen aandacht besteedt aan de verbinding tussen de dooraderingen en de Zeeuwse Deltawateren. Daar is niettemin een apart programma voor - Deltanatuur Zuidwestelijke Delta van Staatsbosbeheer. De verschillende werkelijke opgaven zijn ingedeeld in aparte handreikingen, maar in de realiteit moeten zij gestapeld worden bij het inrichten van het landschap om meervoudige waardecreatie te stimuleren.

De handreikingen stellen geen verplichtingen maar bieden wel bruikbare kaders voor het stapelen van ambities.

Het is belangrijk aan te sluiten bij agenda's van grondeigenaren, zoals uitbreidingsplannen, om ze zo ver te krijgen om deze voorgestelde landschappelijke ingrepen toe te passen. Het proces moet geregisseerd worden. Met de juiste mensen aan tafel kan er een gezamenlijk gedragen oplossing komen. Wanneer er specifieke uitdagingen spelen, zoals te natte of te droge grond in de weilanden van boeren, zouden lokale overheden deze opgave moeten koppelen aan andere vraagstukken, om tegelijkertijd ecologische en economische doelen te halen.

Het begint bij een waardeketen ('Biobased (Ver)bouwen')

In de handreiking 'Biobased (Ver)bouwen' wordt geschetst hoe het telen van biobased materialen kansen biedt voor een verbetering van bijvoorbeeld de bodemkwaliteit en waterbuffering, en voor een duurzame bedrijfsvoering. Er worden voor een aantal bodemtypes suggesties gedaan voor bijpassende teeltsystemen. Zeekleigrond in Zeeland leent zich goed voor bijvoorbeeld agroforestry of weidebosbouw. Anders dan bij groenblauwe dooraderingen ligt de uitvoering van biobased verbouwen voornamelijk bij de boer. Aangezien de productieketens en verdienmodellen voor veel biobased materialen in Nederland nog niet goed renderen, is het risico om over te stappen naar biobased verbouwen voor velen nog te groot.

Hoe zorgen we dan voor die betrouwbare waardeketen? LTO Zeeland benoemt het risico dat boeren ervaren. Zij vrezen dat hun productie te duur is en biobased materialen goedkoper uit het buitenland zullen worden gehaald. Daarentegen wordt erkend dat sommige biobased materialen, zoals vlas voor isolatie, beter en goedkoper in Nederland verbouwd kunnen worden, vooral als de CO2-reductie van korte ketens wordt doorberekend. Daarbij moet zorgvuldig de afweging gemaakt worden welke materialen bij ons landschap en de lokale vraag passen. Er zou ook een stabielere afzetmarkt moeten ontstaan zodat boeren weten dat zij hun producten kwijt kunnen,

bijvoorbeeld als overheid en woningcorporaties beslissen om lokale biobased materialen voor te schrijven. Een gericht onderzoek naar de specifieke bodemtypes in Zeeland zou helpen om boeren perspectief te bieden. Enkele bodemtypes zijn vanwege de brede scope van handreiking niet meegenomen, maar voor Zuid-Holland en Flevoland met vergelijkbare grond zijn er al wel gedetailleerde onderzoeken gedaan. De handreikingen kunnen een basis bieden voor het optuigen van pilots met boeren om zo de effectiviteit en de uitdagingen van biobased teelten beter in kaart te brengen. En gemeenten kunnen de grond van stoppende boeren overkopen om daar biobased pilots op te tuigen, naar Oost-Nederlands voorbeeld. Maar hier moeten we waakzaam zijn, want een pilot kan succesvol zijn maar het opschalen van een pilot brengt weer nieuwe risico's met zich mee.

Een blik terug en vooruit

Van het Geopark Scheldedelta komt de suggestie om vaker terug te blikken op vroegere tradities, in de zoektocht naar gezonde en toekomstbestendige landschappen. Dit kan aan de hand van historische kaarten, kennis van oude ingrepen - zoals houtwallen - en een terugblik op hoe we honderd jaar geleden landbouw bedreven. We moeten de actuele kennis van boeren over hun grond goed benutten, maar ook kritisch blijven. We willen niet van de ene monocultuur naar de andere.

Hoewel de aanwezige partijen vaak genoeg met elkaar aan tafel zitten leidt dit nog niet tot het daadkrachtig aanpakken van alle opgaven. Er is overeenstemming dat met ontwerpend onderzoek de gebiedspartijen elkaar beter leren kennen en obstakels in het proces beter inzichtelijk worden. Door de opgaven uit de handreikingen op elkaar te stapelen en te koppelen aan het juiste ruimtelijke instrumentarium, kunnen deze partijen inzicht krijgen waar de grootste urgenties in Zeeland liggen. De discussie over de handreikingen maakt inzichtelijk dat zij een goede inspiratiebron en aanpak bieden voor gebiedsactoren, maar dat voor het leggen van de ruimtelijk puzzel, meer lokaal onderzoek, overleg en ontwerp-maatwerk nodig is.

Colofon

Organisatie en sprekers

Presentatie handreiking 'Groenblauwe Dooradering':

- Delina Wilbrenninck, Bosch Slabbers Landschapsarchitecten

Presentatie handreiking 'Biobased (Ver)bouwen)':

- Philomene van der Vliet, BOOM Landscape,

Bestuurlijke aanvullingen op de twee presentaties:

- Derk-Jan Verhaak, Rho Adviseurs

Organisator en moderator:

- Christiaan Weiler, CBK Zeeland -

Aanwezigen:

- Provincie Zeeland (D. Gideonse, K. Hengst, A. Langerak, K. Nomden, T. Wartena) - Rijkswaterstaat (L. Adriaanse) - Gemeente Schouwen-Duiveland (K. Henderson) - Waterschap Scheldestromen (M. Schipper) - North Sea Ports (I. Mast) - Staatsbosbeheer (J. Janse) - Zeeuwse Milieufederatie (D. de Leeuw) - Zeeuwse Landschap (N. van den Berg, H. Peters) - Geopark Scheldedelta (W. Jonkers) - Zuidwestelijke Delta (A. Kok) - ZLTO (M. Schooleman) - Zeeland Bruist (N. Landsman)

BLAST Breda in samenwerking met CAST Tilburg

22 november

Nieuwe verbindingen

Regiogesprek over naoorlogse wijken in transitie.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/als-je-weet-wat-water-doet-kun-je-daarop-anticiperen/>

Tekst: Rens van de Plas

Foto's: Joris Buijs

Als de avond valt druppelen de geïnteresseerde bouwprofessionals langzaam binnen op het iconische Stadsbalkon in de Tilburgse LocHal. Hier wordt vanavond de programmalijn Nieuwe Verbindingen afgetrapt, die het Tilburgse architectuurcentrum CAST en zijn Bredase evenknie BLAST de komende maanden verkennen. Dat doen de twee architectuurcentra in samenwerking met gemeenten die actief zijn binnen de Stedelijke Regio Breda-Tilburg, of SRBT.

Aan de hand van een door de provincie reizende tentoonstelling en verschillende Regiogesprekken is het de bedoeling dat professionals en inwoners samen meer kansen met elkaar verbinden. De expositie geeft historische context en informatie over verschillende gebieden in de regio, zoals overdekte winkelcentra en industriegebieden, en de kansen die er zijn om daar nieuw leven in te blazen. Iedereen die de expositie bezoekt kan er zijn eigen suggesties voor de regio achterlaten.

De Tilburgse wethouder stedelijke ontwikkeling Bas van de Pol opent de expositie. ‘Regionale samenwerkingsverbanden zijn een gek gegeven, maar wel heel krachtig. De SRBT bestaat uit 19 gemeenten die natuurlijk met elkaar verbonden zijn: mensen maken daar op een natuurlijke manier gebruik van, om te winkelen, te sporten, noem het maar op. Dat lijkt me de beste basis om een regio te willen zijn.’

Die samenwerking werpt ook al vruchten af, denkt de wethouder. De A58, die tussen Tilburg en Breda loopt, had namelijk verbreed moet worden. Wegens de stikstofdiscussie en de waarde van het Ulvenhoutse Bos, blijft dat project voorlopig op de plank liggen. ‘Daar was wel geld voor gereserveerd, maar dat steken we nu in andere slimme dingen: snellere fietsroutes of betere investeringen in hoogwaardig OV.’ Het is een voorbeeld van hoe je beter tactisch kunt nadenken als een plan strandt.

De naoorlogse wijk in transitie

Maar de SRBT is veel meer dan een bestuurlijke samenwerking alleen, willen stedenbouwkundigen Marco Visser van Tilburg en Peter van Schie van Breda maar aangeven. ‘Wij noemen onszelf het ontwerpteam. We zetten verbeeldingskracht tegenover die bestuurlijke kracht. Wij zijn met z’n tweeën, maar afhankelijk van de opgaven sluiten ook andere mensen aan: bij landbouw zijn er bijvoorbeeld vertegenwoordigers van de gemeente Altena betrokken.’

Het is een overheidsdialoog, zeggen de twee stedenbouwkundigen. Ook de waterschappen en de provincie zijn aangehaakt. En niet te vergeten: jonge ontwerpers. ‘De SRBT was de locatie van ontwerpcompetitie European 17. Daarmee is de regio veel meer op de kaart gezet. We deden met zes locaties mee. Ik had gedacht: dan komen we terecht tussen steden als Parijs en Londen, maar je ziet dat het grootste deel van de opgaven landt in regio’s als deze. Die opgaves zijn Europees, en van ons allemaal.’

In de zaal zitten veel ontwerpers en stedenbouwkundigen, vooral uit Tilburg en Breda, maar er zijn ook een vertegenwoordiger uit Zundert, deelnemers aan European en een procesbegeleider burgerinitiatieven aanwezig.

Zij zijn vanavond aanwezig om met elkaar in gesprek te gaan over de ontwikkeling van de naoorlogse wijken in het gebied. Mooi NL, dat begon als een afdeling van het ministerie van Binnenlandse Zaken, presenteerde acht handreikingen om concreet aan de slag met ruimtelijke opgaven.

Tess Broekmans van stedenbouwkundig bureau Urhahn bijt het spits af met een presentatie over één van die handreikingen, waar deze avond ook in het teken van staat: de transformatie van de naoorlogse wijk. ‘Er zijn veel naoorlogse wijken. 48 procent van de woningvoorraad bevindt zich in zo’n wijk. Daar komen veel transities op af: de demografie verandert, de economie verandert en sociaal-maatschappelijk verandert er een hele boel.’

Zandlopers en cirkels

Broekmans begon met de vraag wat naoorlogse wijken precies zijn. Kun je daar een verdeling in maken? Ja, denkt Broekmans. Zij verdeelde de wijken die na de oorlog gebouwd zijn onder in vier categorieën: de wederopbouw wijken van de jaren 50 en 60, de bloemkoolwijken van de jaren 70 en 80, de Vinexwijken van de jaren 90 en nul en de jaren 10 en 20, die ze tot de ‘wijk van het marktdenken’ bestempeld. ‘Maar je bouwt eigenlijk altijd de wijk van gisteren’, merkt Broekmans op. ‘Na dertig jaar komt er een ronde van renovatie, van transformatie en daarna volgt weer een nieuwe generatie bewoners. Dat proces herhaalt zich steeds opnieuw.’

Of eigenlijk niet helemaal, want na elke nieuwe transformatieronde verdwijnen er steeds meer ‘makkelijke plekken’. ‘Er komen steeds meer transities bij, terwijl het aantal plekken waarop die transities kunnen landen, steeds minder wordt.’ De stedenbouwkundige heeft zeven categorieën bedacht waar alle transities in passen en die in een zogenaamde transitiezandloper gegoten. Dat varieert van de categorie ‘water en bodem’ tot de categorie ‘wijkeconomie’. Zowel sociale als fysieke transities zijn in de zandloper meegenomen.

En dat is niet het enige schematische overzicht dat de Delftse hoogleraar heeft bedacht: ze werkte ook aan de zelfbedachte ‘Her-cirkel’, bestaande uit negen stappen waar je mee aan de slag moet als je een wijk wilt revitaliseren. Die negen stappen moedigen bouwers aan om alles uit de transformatie van de wijk te halen. ‘Het eerste deel van die stappen gaat over het scherp krijgen van de opgaven: snappen we hoe die wijk in elkaar zit?’

Wat volgt zijn stappen richting ontwerpverkenningen: wat kan ik hergebruiken? ‘Slopen is nog altijd goedkoper dan hergebruik, maar er is veel meer dan gestapelde stenen alleen: je moet ook kijken naar grondstoffen, naar sociaal kapitaal, naar ecologische netwerken. Misschien moeten we voortaan alleen nog slopen op plekken waar we meer kunnen bouwen en waar we bijvoorbeeld de kansen van een station beter kunnen benutten.’

Van elkaar leren

Een van de conclusies die Broekmans trok na haar onderzoek is dat veel professionals elkaars taal nog niet goed spreken en dat voor iedereen tijd heel anders werkt. ‘Sociale transities zijn altijd kortetermijnproblemen: iemand is dakloos of moet in de schuldhulpverlening en heeft dus zekerheid van onderdak nodig. Ontwikkelaars denken juist in stappen van tien jaar. Die twee tijdshorizonten matchen niet. Sociale en fysieke domeinen moeten veel meer van elkaar leren.’

Zo staat ook Jackel Henstra erin. Hij is projectarchitect bij KAW Architecten, het bureau dat vier jaar geleden het onderzoek Ruimte zat in de stad lanceerde. Dat boek stelt dat er nog genoeg ruimte te winnen is in de bestaande stad en zelfs in de bestaande gebouwen. Die theorie is inmiddels doorontwikkeld tot een stadsscan. ‘Die proberen we in te zetten als hefboom om een discussie los te maken. Het gaat over de potentie van verdichting: je moet je niet blind staren op aantallen’, betoogt Henstra.

Zijn boodschap is vooral: ga écht in gesprek met bewoners.

‘Je ziet twee groepen: een groep die aan wil haken en een groep die bijna aan het afhaken is.’ Henstra geeft een voorbeeld van Henk en Ank, twee bewoners in Volkel waarmee hij gewerkt heeft en wiens woning gesloopt zou gaan worden. ‘Zij boksen tegen alles en iedereen op. De vraag is of zij zijn afgehaakt: er is een grote groep mensen die gewoon zegt dat er met hen niet gesproken wordt.’

Instanties zeggen te vaak dat er geen maatwerk geleverd kan worden, terwijl daar soms juist noodzaak aan is. ‘In die wijk in Volkel had 80 procent van de bewoners een rugzakje. Daar geen rekening mee willen houden is geen oplossing. Ik zeg: wen er maar aan, aan dat maatwerk.’ Het is logisch dat het daarbij soms hard tegen hard gaat. ‘In de buurtspecifieke opgaves schuurt het vaak wel een beetje, maar ik vind het een groter probleem als het niet schuurt. Dat is een indicatie dat er ergens een groot gat zit.’

Het is te illustreren door beleidsmakers, die transformaties duiden als ‘het einde van een tijdperk’, terwijl bewoners eerder bezig zijn met het ‘einde van de maand’. Beleidsmakers spreken over een hyperdiverse samenleving, maar het is de naoorlogse wijk die die samenleving opvangt. ‘Nog te vaak zeggen we: het wordt voller en er mag minder. Het is tijd voor een andere benadering, eentje waarbij we zeggen: we gaan de leefbaarheid verbeteren. Dan komt er vanzelf meer verduurzaming.’

Rechtvaardige tegels

Met zo’n andere benadering is stedenbouwkundig onderzoek en architect Pinar Balat de afgelopen jaren al bezig geweest. Balat gebruikte een methodiek die de wensen van bewoners in de jaren 50-wijk Vrederust in Den Haag centraal stelde. ‘De woningen waren verouderd, de openbare ruimte was verwaarloosd en 85% van de woningen was in bezit van een woningcorporatie. In Vrederust wonen mensen van diverse achtergronden en leeftijden samen. Zij hebben recht op een kwalitatieve leefomgeving’, stelt Balat.

Als kickstarter zette ze samen met de woningbouwcorporatie Haag Wonen een living lab op.

‘Daar maakte drie zaken onderdeel van uit, te beginnen met een democratisch co-creatieproces met bewoners. In vooraf geplande 1-op-1-gesprekken inventariseerden we hun wensen en wilden we ook hun levensvisie begrijpen. Indien mogelijk voerden we deze gesprekken ook in meerdere talen.’ Tijdens de gesprekken maakten Balat en haar collega’s gebruik van een maquette van de wijk en inspiratiekaarten, waar bewoners eventueel zelf nog nieuwe dingen op konden tekenen.

Alle gesprekken werden gefilmd om de woningcorporatie en andere instanties permanent inzicht te geven in wie de bewoners precies zijn. Balat en haar team inventariseerden vervolgens welke wensen het meest voornaam waren en wat het vaakst genoemd is. ‘We lieten ons inspireren door de modulaire structuur van het gebied en verdeelden de openbare ruimte in twaalf tegels.’ Die tegels konden bij wijze van spreken ingekleurd worden met interventies, zoals een speeltuin of een park.

Door te werken met onder andere video en een digital twin van het gebied, kon Balat richting bewoners én richting bouwprofessionals duidelijk maken wat de wensen waren en wat er wel en niet mogelijk was. Geen overbodige luxe in een streven naar een zo rechtvaardig mogelijk ingedeelde wijk. Doordat Balat niet met een opdrachtgever werkte, maar alleen samenwerkte met de woningcorporatie, gaf dat haar veel vrijheid om écht voor de mensen te werken, vertelt ze.

Sociale woningen in villawijken

Na de drie presentaties gaan de sprekers onder leiding van moderator Sophie Stravens nog verder met elkaar in gesprek. Waar zitten de pijnpunten nou precies in de naoorlogse wijk? Volgens Tess Broekmans zit de belangrijkste opgave in de combinatie tussen mobiliteit en voorzieningenniveau. ‘De functiescheiding is typisch in de naoorlogse wijk.

Door verdunning nemen de voorzieningen af en alle wijken, tot Vinex aan toe, zorgen voor veel mobiliteitsbewegingen. We moeten ons afvragen hoe je weer een complete wijk krijgt, waar ook gewerkt wordt en waar je naar school kan. Het kost ons zeker vijftig jaar om dat weer bij elkaar te krijgen.’

Volgens de drie sprekers is het startpunt van transformatie vaak sociale problematiek. Pas als die de kop opsteekt, merken gemeenten en bouwprofessionals dat er iets moet veranderen. ‘Je moet je afvragen of je die sociale problematiek met fysieke maatregelen kunt oplossen. Soms denk ik: je moet niet alleen aan die naoorlogse wijken werken, maar vooral sociale woningen aan villawijken toevoegen. We doen nu het tegenovergestelde omdat we gewoon veel corporatiebezit hebben.’

Communicatie is ook enorm belangrijk, vinden Broekmans, Henstra en Balat. ‘Wij proberen de taal aan te slaan die er lokaal is’, zegt Jackel Henstra. ‘Het is niet de bedoeling dat wij ons verhaal uitstorten over de wijk. De vraag die je in een dorp stelt is ook heel anders dan een vraag die je in een stad stelt. In een stad kun je misschien nog zonder eigen auto, maar tegen een mantelzorger in een dorp moet je niet vertellen dat hij zijn auto moet inleveren. Die verschillen moet je helder voor ogen krijgen.’ Dat vraagt ook van ontwerpers dat zijn hun ego achterwege laten: eerlijk zijn en geen dingen beloven die je niet kunt waarmaken.

Het is pure inspiratie voor een breder plenair gesprek over de toekomst van de naoorlogse wijk. ‘Er is vaak niet zoiets als een collectief belang in een naoorlogse wijk’, reageert Marco Visser van de gemeente Tilburg. ‘In buurten zijn het vaak de mensen met een grote mond die je hoort, of de grijze witte mannen die het beter weten’, zegt hij. ‘Mensen pleiten allemaal voor hun eigen voordeel. Wat is de algemene waarheid? Zit daar bewaking op?’ vraagt de Bredase architect Malou Kemps zich af.

Het is dan ook te verdedigen om het collectieve gesprek over te slaan en vooral 1-op-1 met mensen in gesprek te gaan, zegt Pinar Balat. ‘Veel mensen zijn verlegen en zij hebben de tijd nodig om zich in een groepsgebrek open te stellen.

Je moet dus niet op drukke participatieavonden de vakjes aftikken, maar echt de tijd voor bewoners nemen. Daar zijn tools voor: met twaalf mensen kun je vaak al een groep vertegenwoordigen.'

We kunnen niet alles oplossen

En toch zijn er vraagstukken waar bewoners hoe dan ook de nadelen van zullen ondervinden, denkt Marco Visser. 'We willen onze stedelijke regio inrichten als 15-minutenstad. In wijken hebben mensen daar niet zo'n boodschap aan. Daar komt dat algemene belang om de hoek kijken: hoe kunnen we mensen met de inrichting van een wijk toch die kant opduwen, terwijl we tegelijkertijd begrijpen dat mensen die auto nodig blijven hebben?' Soms is het ook een tijdsvraagstuk: station Reeshof werd bijvoorbeeld pas gebouwd toen de hele wijk er al stond, en toen had iedereen al twee auto's voor de deur staan.

Volgens een architect in de zaal is vooral belangrijk om te onthouden dat ontwerpers, architecten en stedenbouwers niet alles kunnen oplossen. 'We moeten harde grenzen stellen. We kunnen eenzaamheid niet oplossen. We zijn geen consultants voor de mentale gezondheid. We moeten zeggen: dit kunnen we wel, dit kunnen we niet. Zo werkt de stad, alles is dynamiek. Sommige bewoners liggen ook écht dwars.'

Frank Toeset, beleidsadviseur bij de gemeente Zundert, neemt vanavond vooral inspiratie mee voor participatietrajecten in de dorpskernen. 'Voor het participatietraject dat we nu in Rijsbergen doen is het heel lastig om mensen over de streep te krijgen voor een keukentafelgesprek. Die persoonlijke aanpak van Pinar vind ik prachtig. We moeten dan nog wel zoeken om belangen die geen eigen stem hebben, zoals de natuur, ook vertegenwoordigd te krijgen.'

Hij vindt het mooi om te zien dat de 19 gemeenten, de provincie en de waterschappen bezig zijn een sterke, gezamenlijke regio te bouwen. 'Het is aantrekkelijk om daar als gemeente Zundert op aan te halen.

We kijken niet meer naar willekeurige lijntjes die op een kaart zijn getrokken. Breda en Tilburg vullen elkaar prachtig aan doordat ze zo van elkaar verschillen.' Toeset hoopt dat de regio gezamenlijk problemen kan aanpakken, juist omdat de gemeenten voortaan in een groter perspectief werken.

De avond wordt afgesloten met een naborrel: eentje waar ongetwijfeld weer nieuwe verbindingen zijn gelegd. En er komen nog meer Regiogesprekken aan die de onderlinge verbanden in de SRBT zullen versterken. De expositie blijft tot 10 december in Tilburg staan, en gaat daarna nog op doorreis naar Waalwijk, Breda en Etten-Leur. En er zijn nog gaten, dus andere locaties die geïnteresseerd zijn, kunnen contact opnemen met CAST of BLAST.

Borneo Architectuurcentrum Amsterdam

23 november

Gelaat van de Straat

Een dialoog en geveltuinen-wedstrijd in het Oostelijk Havengebied in Amsterdam.

<https://stichtingcola.nl/mooi-nl-x-cola/gelaat-van-de-sstraat/>

Tekst: Borneo Architectuurcentrum Amsterdam

Foto's: Borneo Architectuurcentrum Amsterdam

De juiste planten op de juiste plek. Kennis is wat ontbreekt. Geveltuinen fleuren straten en buurten op, geven de buurt een eigen karakter!

Op Borneo-Sporenburg zijn er al 5534 voor-sstraat gevels, dan nog verder ook gevels in de Indische Buurt. Het Gelaat van de Straat, een geveltuinen-wedstrijd in het OHG Voor buurtbewoners en bezoekers van het Oostelijk Haven Gebied en de Indische Buurt.

De geveltuinen-wedstrijd zal er voor zorgen dat bewoners fier zijn op hun directe woonomgeving en met de inrichting en verzorging van de plek rondom hun voordeur deze trots willen tonen. Een jury zal de uitstraling van de geveltuinen ieder jaar beoordelen, nomineren en prijzen uitreiken.

Straten in het Oostelijk Haven Gebied die hier geschikt voor zijn bevinden zich voornamelijk op Borneo-Sporenburg en op de Rietlanden,

daar bevinden zich grondgebonden woningen, waar mensen zorg zullen/kunnen dragen voor het woongebied op straat voor/naast hun eigen entree of opgang.

Dit voorgebied kan ingericht worden met een bankje tussen potten of planten in de volle grond, afhankelijk van wat op die plek het beste groei en tot zijn recht komt.

Gekeken zou moeten worden waar stoepen breed genoeg zijn en wat waar kan. Er zijn goede voorbeelden, maar weinige aan de noordzijde waar veelal schaduw is.

Toch is het heel goed mogelijk daar aantrekkelijke planten te laten groeien.

Maar we weten niet meer hoe het moet, we doen maar wat en denken het wel even zelf te doen. Hup naar het tuincentrum, en het jaar daarna gewoon weer nieuwe.

Zonde van de investering en de deceptie van het weer niet aanslaan of alweer afsterven. En dat vanwege het ontbreken van kennis en kunde.

De zorg voor onze eigen leefomgeving zouden we zelf moeten kunnen, dit is te leren en door te geven aan burens, kinderen, voorbijgangers. Amsterdam roept hiertoe op en heeft veel publicaties en sites waar inwoners terecht kunnen. Toch gebeurt er te weinig, er zou een proactiever beleid gevoerd moeten worden, waardoor inwoners geholpen door professionele groene vrienden in actie komen en hun opgedane kennis doorgegeven wordt doordat de voorbijganger de pracht ziet, de interesse gewekt is en vervolgens zich als een "sneeuw"bal verspreid. Ontdek alles over natuur en duurzaamheid in de buurt!

In het Borneo Architectuur Centrum is plaats voor samenkomst, maar het moet voor de huizen gebeuren. Niet in een lesje, maar samen op/in de stoep ...!

Gelaat van/de Straat gaat over de invloed die bewoners hebben op het uiterlijk van gevels en het gebruik van de openbare ruimte: de straat. In heel Amsterdam, maar met name in het Oostelijk Haven Gebied zie je dat bewoners gevels laten begroeien en delen van de openbare ruimte in bezit nemen door planten, zitmeubels en soms zelfs hele bomen te plaatsen. Hierdoor ontstaan vaak prachtige oases, clusters van weelderig groen en informele verblijfsruimte. Omdat bijna altijd een particulier initiatief is, soms gecoördineerd in buurtverband, maar altijd informeel, ontstaat hierdoor een overgangszone tussen openbaar- en privédomein. Voor de architectuur is dit interessant omdat er een spontane ruimtelijke ordening ontstaat met ongeschreven regels en bijpassende conflicten tussen burgers met verschillende belangen. De openbare ruimte wordt immers toegeëigend door een beperkte groep directe omwonenden en het resultaat is onvoorspelbaar en fluide. Als onschuldige voorbijganger ben je niet vanzelf welkom om er bij te gaan zitten of om een appelboom of vlinderstruik bij te dragen aan de informele tuin die overal de kop op steekt. Ook kan het trottoir er zo smal door worden dat er geen ruimte overblijft voor kinderwagens of rollator. Maar tegelijkertijd past deze spontane vergroening in een trend naar meer natuur in de stad en .. door de oogharen bekeken .. levert het een positieve bijdrage aan het Gelaat van de Straat. Ook de sociale interactie wordt er door gestimuleerd en hoewel sommige plekken de indruk wekken exclusief te zijn, kunnen we toch per saldo stellen dat deze clusters de sociale cohesie versterken en de biodiversiteit en leefbaarheid ten goede komen. Het project, het Gelaat van/de Straat is bedoeld om deze trend onder de aandacht te brengen en te onderzoeken op welke manier ook deze trend samengaat met de res publica, het publieke belang.

Interessant is dat de gemeente, de vertegenwoordiger immers van de publieke zaak, in deze vergroeningstrend meegaat en gevelgroen en geveltuintjes toejuigt, faciliteert en subsidieert. Ook zorgt onze groene stadsbestuur de laatste jaren voor prachtige wilde bloemenstroken met insectenhôtels en worden parkeerplaatsen vervangen door mininatuur: rewilding heet dat.

Er is binnen de gemeente zelfs een werkgroep bezig met de vraag hoe we de spontaan ontstane en unieke kadebiotopen kunnen combineren met de noodzaak van groot onderhoud en praktische eisen die we aan onze infrastructuur, zoals bruggen en duikers moeten stellen. Je wilt, bijvoorbeeld, niet dat een kademuur instort door onderworteling of dat een stoplicht aan het oog wordt onttrokken door een energieke vlinderstruik. Ook daar dus tegengestelde belangen en sluimerende conflicten.

Ontwerpers en bestuurders zijn geobsedeerd met regels. Ontwerpen is tenslotte niets anders dan Voorschrijven, en besturen vergt een voortdurende conflict resolution, meestal met als gevolg dat er meer regels worden toegevoegd aan de bestaande en dat handhaven van die regels een Kafkaëske en onmogelijke oefening wordt. Het Gelaat van/de Straat beoogt om het thema van ongereguleerde toe-eigening van delen van de straat samen met het publiek te observeren en de discussie te voeren. De vraagstelling is met andere woorden hoe we bewuster om kunnen gaan met zowel de positieve aspecten als de conflicten die ontstaan door guerilla gardening.

We willen dit bereiken door een aantal publieke events met een nadruk op het gezamenlijk doen van ingrepen in de openbare ruimte in combinatie met het in kaart brengen van de guerilla gardens. Welke dragen bij aan de ruimte en waarom? En welke trends zijn misschien minder positief. Hoe kunnen we in plaats van eenduidige regels in plaats daarvan een soort etiquette ontwikkelen. Onder het motto: geen glans zonder wrijving. geen groei zonder verval.

Colofon

Opdrachtgever

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, MooiNL
Chris van Langen, Paola Huijding

Stuurgroep MooiNL x CoLA en bestuur CoLA

Gabriël Verheggen, Indira van 't Klooster & Barbara Luns

Projectteam MooiNL x CoLA

Servaz van Berkum (projectleider), Sofie van Brunschot, Eva van Breugel, Sjaan van der Tol,
Daphne Bouman & David Crommentuijn

In samenwerking met

Britt van Leeuwen, Tijn van de Wijdeven **Nieuwe Instituut**, Nicoline Kok, Elmer Pietersma
College van Rijksadviseurs, Renson van Tilborg, Annemijn Oskam, Chris van Langen, Jasper
Groos en de rest van het MooiNL team **Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke
Ordening**, Bernadette Janssen, Jorick Boddeke, Duco Kuijer, Nina Meijer **BVR** en
Ferry Hogeboom.

Met speciale dank voor de deelnemende lokale centra

Gabriël Verheggen **ABC Architectuurcentrum Haarlem**

Dave Willems **ACN Nijmegen**

Sofie van Brunschot en Barbara Luns **AIR Rotterdam**

Daphne Bouman en Indira van 't Klooster **Arcam Amsterdam**

René van Erven **Architectuur Instituut Eindhoven**

Roel Wildervanck en Ton van Beek **BLAST Breda in samenwerking met CAST Tilburg**

Bastiaan Vlierboom **Borneo Architectuurcentrum**

Christiaan Weiler **CBK Zeeland**

Irene Edzes **FASasE Amersfoort**

Yvonne Lub **Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol**

Jantine Sijbring **Rondeel Deventer**

Jorn Konijn **Van Eesteren Museum**

Simone Langeveld **Zoetermeer Architectuurpunt**

Foto AIR Rotterdam

Foto CBK Zeeland

Fotograaf Maarten Nauw

Fotograaf Sára Donkers

Fotograaf Joris Buijs

